SELENGE BİLGİ-033

KÖY ENSTİTÜLERİ

(1940-1954)

İsmet Türkmen

SELENGE

KÖY ENSTİTÜLERİ | İsmet Türkmen

SB-033

KÖY ENSTİTÜLERİ
(1940-1954)

İSMET TÜRKMEN

SELENGE YAYINLARI

No: 243 | Selenge Bilgi Serisi: 33 | Aralık 2022, 1. Baskı

SELENGE BİLGİ SERİSİ KOORDİNATÖRÜ
Erkan Göksu

YAZAR
İsmet Türkmen

EDİTÖR
İbrahim Ünver

KAPAK GÖRSELİ
Köy ensitülerinden bir görsel

KAPAK TASARIMI
Şevket Dönmezoğlu

SAYFA DÜZENİ
Hilal Yazlık

BASKI-CİLT
Repar Dijital Matbaası

ISBN
978-625-7459-95-2

SERTİFİKA NO.
40675

Selenge Yayınları,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad., No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 522 48 45
www.selenge.com.tr
e-posta: selenge@selenge.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Uçurumun kenarından kurtulalı çok olmamıştı. Ancak düşmanlarla kanlı boğuşmalar sonrasında elde edilen askerî başarı; siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da elde edilmedikçe, tam bir zafer sayılmazdı. Uzun süren harplerin, büyük fedakârlıklarla yürütülen mücadelenin ardından harap ve yorgun düşmüş vatan topraklarının yoksul ama muzaffer ve mağrur evlatlarını, dünyanın en saygın, özgür ve çağdaş insanları hâline getirmek, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin öncelikli vazifesi olmalıydı.

Bin bir çile ve mücadeleyle kurulan yeni Türkiye'nin, elde edilen kazanımları koruma ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle "muasır medeniyetler seviyesine çıkma" amacına, sadece çağdaş bir eğitim sistemi kurmakla ulaşılabilirdi. Tüm ülkedeki eğitim ve öğretim kurumlarının aynı ülküyü paylaşması, "aklı ve vicdanı hür" kuşakların yetiştirilmesi için temel şartlardan biriydi. Bu konuda atılan ilk adım, Tevhid-i Tedrisat (3 Mart 1924), yani öğretim birliği yasası oldu. Yasanın çıkarılmasından sonra hummalı bir çalışma başlatılsa da istenen düzeye çıkarılması kolay olmuyordu. Öyle ki, 1935 yılına gelindiğinde yapılan bütün iyileştirmelere ve yoğun çalışmalara rağmen hâlâ eğitim ve öğretimde, özellikle de ilköğretimde istenen seviyeye ulaşılamamıştı.

Yeni Türk harflerin kabulünden ve Millet Mekteplerinin açılmasından sonra, eğitim ve öğretim meselesinin en önemli, ama aynı zamanda da en problemli ve zor kısmı olan kırsal bölgelerde yaşayan köylüle-

rin ve köy çocuklarının eğitimi üzerinde durulmaya başlandı. Onlara hitap edecek, onları çağın gereklerine göre yetiştirip ülkenin geleceğinde söz sahibi kılacak bir eğitim öğretim sistemi kurulamazsa, yeni Türkiye için hedeflenen millî ve yerli yapılanma asla hayata geçirilemezdi. Zira 1930'larda nüfusun %80'i köylüydü. Buna karşılık Türk inkılâbı, hâlen şehirdeydi. Köye inememiş, köylüye ulaşamamıştı.

Durumun farkına varan Mustafa Kemal Atatürk, gerekli çalışmaların yapılmasını istedi. Onun işaretiyle kırsalın, yani köylünün eğitim ve öğretim meselesi öncelik kazandı. Konuyu ele almak üzere komisyonlar kuruldu. Anadolu'nun köy gerçeğini yerinde görmek için, köyler gezildi. Gözlemler, incelemeler yapıldı. Sonra ne yapılması gerektiğine dair fikirler ortaya konuldu, tartışmalar yaşandı. Köy kalkınması, köylünün eğitimiyle mümkün olabilirdi. Bu konuda çalışmalara başlandı; daha önce yapılan işler, hazırlanan raporlar gözden geçirildi.

Durum ortadaydı. Gidilecek köy, yapılacak iş çoktu. Ama ne köye gidecek yol ne köy çocuklarını eğitecek öğretmen ne de içinde ders yapılacak okul vardı. Düşünüldü, taşınıldı. İlk önce, köy çocuklarına eğitim verecek "köy öğretmeni" yetiştirmeye karar verildi. Bu öğretmenler köy gerçeğinin ve şartlarının farkında olan, köy kalkınmasına inanan ve bunu gerçekleştirmek için gereken altyapıya hazır bir şekilde yetiştirilmeliydi. Daha güzel bir gelecek için yeni arayışlar içine giren genç Türkiye'nin bu konudaki ilk umudu, Köy Muallim Mektepleri ve Köy Öğretmen Okulları oldu. Ancak ülkenin yokluk ve yoksullukla mücadele ettiği bir dönemde büyük paralar harcanarak açılan bu yatılı okullara öğretmen bulunamıyor, bulunan öğretmenler ise köy şartlarına uyum gösteremedikleri için kısa zamanda kentlere kaçıyordu.

Her bakımdan geri durumda bulunan köy çevresi, öğretmenin elini kolunu bağlıyor, köy okulları da bu nedenle ölü bir yatırım olmaktan ileri gidemiyordu.

Halkevlerinin açılmasının amaçlarından biri de buydu. Zira kırsalda, kırda hedeflenen dönüşüm için örgün eğitimin tek başına yeterli olmayacağı görülmüş, halkı eğitmeden başarı elde edilemeyeceği anlaşılmıştı. Ancak Halkevleri de çeşitli kültür ve sanat çalışmaları, çocuk ıslah evleri, klasiklerin çevirisi ve konservatuar gibi farklı alanlara yayılan çok önemli çalışmalar yapsa da bunlar, sadece şehirlerde etkili oldu, kırsala ulaşamadı.

İlk faaliyetler istenen neticeleri vermemiş olsa da köy ve köylü için hedeflenen nitelikli eğitim ve öğretim faaliyetleri için çözüm arayışları devam etti. Öncelikli mesele öğretmen yetiştirmek olduğundan, bilhassa bu konuya ağırlık veriliyor, bunun için her yol deneniyordu. Acil öğretmen ihtiyacını karşılamak maksadıyla, 1937 yılında 3238 sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla, askerde başarılı olan çavuşlar, Maarif Vekâleti ile Ziraat Vekâleti tarafından müşterek organize edilen 6-8 aylık Eğitmen Kursu'na tâbi tutularak yetiştirilmeye başlandı. Ama bu uygulama da köylerin öğretmen ihtiyacını karşılamaya yetmedi.

Problemler, bir tren katarı misali olanca gürültüsüyle ilerledi. Fikir çoktu ama para, yetişmiş insan ve teknolojik imkân yoktu. Küllerinden doğan bir Zümrüdüanka gibi ayakta kalmayı başaran yeni Türkiye, bu sırada patlak veren İkinci Dünya Harbi'ne rağmen kalkınma hedefine doğru ilerlemeye devam etti. Yok olma tehlikesini yaşamış Cumhuriyet nesli, tarihten aldığı dersle yeni Türkiye'nin kalkınması için çabalamaya kararlıydı. Bu yolda sıvanan kollar, Köy Mual-

lim Mektepleri, Köy Öğretmen Okulları ve Eğitmen kurslarından sonra yeni bir Cumhuriyet projesini, Köy Enstitülerini hayata geçirdi. Azimle çabalayan nesiller, yokluk ve yoksulluk içerisinde kurulan bu eğitim-öğretim kurumlarında, "bozkırda gül yetiştirmeyi" hedeflediler. Enstitü kurucuları ve öğrencileri dört duvara sığmayan hayallerini, aç karınlarına katık yapan ülkenin gerçek efendilerine, Türk köylüsüne umut götürdüler. Sığırtmacın elleri nasırlı, benzi soluk oğlu; anasının, babasının, köyünün ve ülkenin umudu olacak, yeni Türkiye onun omuzlarında yükselecekti.

Köy Enstitüleri, aslında klasik öğretmen yetiştirme politikasına bir tepki, âdeta bir manifestoydu. Zira uzun zamandan beri devam eden "çağdaşlaşma" süreci göstermişti ki, Batı'dan kopya edilen hiçbir yöntem ve kurum, bizim dertlerimize çare olamazdı. Bu yüzden kendimize özgü, kendi gerçeklerimize, imkân ve şartlarımıza uygun kurumlar oluşturmak gerekiyordu. İşte Köy Enstitüleri, bunun en güzel örneklerinden biriydi.

Mustafa Kemal Atatürk'ün tensipleriyle başlatılan Köy Enstitüleri çalışmalarında; Saffet Arıkan, Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç gibi isimler ön plana çıktı. Çalışmalar, Saffet Arıkan'ın 13 Haziran 1935'te Millî Eğitim Bakanı olarak iş başına getirilmesiyle başladı. Saffet Arıkan, aynı yıl İsmail Hakkı Tonguç'u İlköğretim Genel Müdürlüğüne tayin etti. Tonguç, 1940 yılına kadar vekâleten bu görevi yürütecekti. Onun büyük emeğiyle ve çabasıyla 1940 yılından itibaren farklı bölgelerde kurulan Köy Enstitüleri, kuruldukları coğrafyaları, bozkırları, bataklıkları bir kültür ve eğitim merkezine dönüştürdü. Bu okullar, kurulduğu yerlerde halka birkaç adım mesafedeydi. Marşlarını, halay havalarını ve memleket türkülerini, tarlasında çalışan köylü duyabiliyordu.

Köy Enstitülerinin kurulmasıyla, yıllardır bağında gülleri solan Anadolu'nun Çamlıbel'inde, Kepirtepe'sinde, Cılavuzu'nda, Beşikdüzü'nde, Aksu'sunda güller açmaya, bülbüller ötmeye başladı. Bozkırda gül yetiştirmek kolay değildi elbet. Ama toprağı deren bilirdi, köy insanı bilirdi. Bu şartlarda yetişen her gül, sadece toprağın değil, halkın da uyanışı demekti. İşte Köy Enstitüleri, bozkırda gül yetiştirmek amacıyla kurulmuş, enstitülerinin faaliyetleri neticesinde Anadolu'nun birçok farklı bölgesinde bir değil, binlerce gül açmaya başlamıştı. Terin hüneri, cehâlete galebe çaldı.

Enstitülerde görev yapan eğitmenler, her bakımdan "lider" öğretmen yetiştirdiğine inanırdı. Programını bu doğrultuda hazırlardı. Eğitim-öğretim yöntemi, "yaparak ve yaşayarak öğrenme" ilkesi istikametindeydi. Talebelerine, "kendine güven" duygusunu aşılar, "demokratik eğitim" ilkesini esas alırdı.

Çok uzun sürmedi. Kırsalda ateşlenen kıvılcım, daha meşale olamadan söndürüldü. Bozkırın gülleri, daha gonca iken koparıldı. Tıpkı açılışları gibi, kapatılmaları da çok konuşuldu, çok tartışıldı. Yaklaşık 80 yıldır siyasetten eğitime, iktisattan sosyal hayata kadar farklı çevrelerce iddialar, görüşler ileri sürüldü. Bazılarının özlemle andığı, bazılarının da sert bir dille eleştirdiği Köy Enstitüleri, kapatılmalarından yıllar sonra bile politik kutuplaşmaların merkezinde yer aldı. "Sağ"ın da "Sol"un da çekiştirmekten bıkmadığı bir konu oldu.

Tarihimizde, bu kurumlar kadar tartışılagelen çok az sayıda mesele bulunuyor. Özellikle Türk demokrasisinin köklü değişimler yaşadığı 1950'li ve 1960'lı yıllar, Köy Enstitülerinin siyasî ve ideolojik tartışmalara en fazla konu olduğu dönemdir. "... Sol-Kemalistle-

re göre gerçek Kemalizm'in doruk noktasını temsil eden Köy Enstitüleri, sağcı ve muhafazakâr çevreler için ise kendi siyasal çıkarları ve anti-komünist propagandaları için bir "günah keçisi" hâline gelmiştir. Ünlü romancımız Kemal Tahir gibi sosyalizme yakın kişiler için ise Tek Parti rejiminin ideolojisini yaymak amacıyla oluşturulmuş, şiddetle eleştirilmesi gereken faşizan kurumlardır."

Köy Enstitüleri, Türkiye'de olduğu kadar uluslararası akademik camiada ve siyasî çevrelerde de tartışılmıştır. Bu cümleden olmak üzere gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında Köy Enstitülerini konu alan çok sayıda araştırma, rapor ve değerlendirme kaleme alınmıştır. Ancak bütün bu siyasî ve ideolojik yaklaşımların bu kurumların amaçlarını ve hedeflerini, eğitim-öğretim faaliyetlerini ve kısa sürede de bu faaliyetlerin sonuçlarını hâlâ tam mânâsıyla anlayamadığı görülmektedir.

Şimdiye kadar Köy Enstitüleri hakkında yaptığımız çalışmalardan elde ettiğimiz sonuca göre, bu önemli eğitim-öğretim kurumlarını siyasî ve ideolojik yaklaşımlardan bağımsız olarak değerlendirebilmenin ilk şartı, Enstitülerin kendi arşivlerine, özellikle de bu kurumlarda görev yapmış ya da öğrenci olmuş kişilerin tanıklığına başvurmaktır.

Özellikle kurumun bizatihi parçası hâline gelmiş olan eğitmenler ve öğrenciler, söz konusu tartışmaların ana malzemesi olsalar da, aslında bu tartışmaların bir tarafı olmamışlar ve Enstitülerin kuruluşuna, programına, işleyişine ve tabii ki sonuçlarına bizzat tanıklık etmişlerdir. Bu bakımdan Köy Enstitüleriyle ilgili en önemli ve tarafsız bilgi kaynaklarıdır.

Biz de çalışmamızda bir yandan Köy Enstitülerinde idarecilik yapmış, ders vermiş veya bu kurumlar-

da okuyup daha sonra devlet hizmetinde bulunmuş kişilerin, diğer yandan da Köy Enstitülerinin kurulduğu yerlerde veya buralara yakın köylerde yaşayanların tanıklıklarına müracaat ettik. Bunun yanında Köy Enstitülerinin lehinde ve aleyhinde tavır alan toprak sahiplerinin, siyasetçilerin ve bürokratların, gazetecilerin, yazarların ve bilim adamlarının konu hakkındaki görüşlerini de ele alarak Köy Enstitülerinin kuruluş ve kapanış sürecini inceledik. Anadolu'nun kırsal bölgelerinde faaliyet gösteren Köy Enstitülerinin ve bu enstitülerde görev yapanların ya da okuyanların hikâyesini anlatmaya çalıştık. Kitabın konuya ilgi duyanlar için faydalı olmasını temenni ediyoruz.

İsmet Türkmen

TOKAT/2022

GİRİŞ

1930'larda Türkiye nüfusunun %80'i köylülerden oluşuyordu. 1925'te Aşar Vergisi'nin kaldırılması, uzun süren savaşlar sebebiyle ekonomik bakımdan büyük sıkıntıya uğrayan köylülerin biraz rahatlamasını sağlamıştı. Ancak bütün dünyayı sarsan ekonomik krizin Türkiye'yi de etkisi altına alması, herkes gibi köyleri ve köylüleri de etkiledi. Özellikle yeni vergilerin konulması, yeni ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirdi.

O günkü Türkiye'de 40 bin civarında köy vardı. Bu köylerin şehir merkezlerinden ve birbirlerinden uzak mesafelerde olması, her bakımdan olduğu gibi ekonomik bakımdan da buralara ulaşılmasını zorlaştırmaktaydı. Durum, şairin dediği gibiydi. Orada bir köy vardı, uzakta. Ama gidemesek de, göremesek de, o köy, bizim köyümüzdü. Köylünün perişan vaziyeti biliniyor, iyileştirilmek isteniyor ama şartlar ve imkânlar buna müsaade etmiyordu.

Bu konu üzerinde Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de hassasiyetle durmaktaydı. O, köy ve köylü meselesine bakışını, şu çarpıcı sözleriyle ifade etmişti: "Yedi asırdan beri cihanın dört köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf ettiğimiz ve buna mukabil daima tahkir, terzil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlıklarına, ihsanlarına karşı nankörlük ve cebbarlıkla uşak seviyesine indirmek istediği-

miz bu asil sahibin huzurunda bugün saygıyla hakiki vaziyetimizi alalım."

Bu yoksulluk ve çaresizlik ortamında 1930'ların en önemli atılımlarından biri, köye ve köylüye yönelik "Köycülük Hareketi"nin başlaması oldu. Gerek Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin kırsal kesimdeki gücünü artırmayı gerekse dünyayı kasıp kavuran 1929 Büyük Ekonomik Bunalımı nedeniyle zor günler geçiren köylünün durumunu iyileştirmeyi hedefleyen bu hareket, büyük bir heyecanla başladı. Bir yandan Türk aydınları köylere gitmeye teşvik edilirken, diğer yandan da Halkevleri gibi kurumlar aracılığıyla köy ve köy hayatı üzerine çalışmalar yapılması hedefleniyordu. Köycülük; köyleri ve köylüleri, şehirlere ve şehirlilere karşı üstün tutan bir "ideoloji"ydi. Buna göre köylüler, Türk milletinin aslını oluşturan, millî kalkınmanın öncüsü ve belirleyicisi, saf, asil, akıllı ve değişime açık insanlar olarak tasavvur ediliyordu. Köyü ve köylüyü yüceltirken, şehri ve şehirlileri eleştiriyordu. Pusulanın ibresi, halka dönmüştü ve doğruca köyü gösteriyordu.

Köycülük hareketini savunan "Köycüler"in ideolojik keskinliğinin nedeni, çok geçmeden anlaşıldı. Köycülerin en ayırt edici özelliklerinden biri, şehirleşmeye karşı oluşları ve sanayileşmenin getirebileceği toplumsal sorunlardan duydukları korkuydu. Şehirler; kozmopolitliği, toplumsal sınıf çatışmalarını, işsizliği, ekonomik bunalımları, işçi grevlerini ve devletin kısıtlı toplumsal kontrolü gibi konuları simgeliyordu ve köylülerin köylerinde tutulması, Köycülerin önemle üzerinde durdukları konuların başında gelmekteydi.

1930'ların başında bir köy çocuğu

Köycülük, CHP önde gelenleri tarafından da büyük ölçüde desteklendi. Maarif vekili Reşit Galip de 1930'ların başında köycülüğüyle bilinen ve öne çıkan birisiydi. Reşit Galip ve kadrolarının fikrine göre, yeni kurulan ve halka dayanması gereken Cumhuriyet'in yaşayabilmesi, nüfusun çoğunluğunu oluşturan ancak Osmanlı Devleti zamanından beri her bakımdan ihmal edilmiş vaziyetteki köylünün kalkındırılmasına ve refah içinde yaşatılmasına bağlıydı.

Köycülük Hareketi 1930'larda henüz ayakları pek de yere basmayan romantik bir hareket şeklinde görünse de çalışmalar ilerledikçe şartlara ve imkânlara uygun projeler gündeme gelmeye başladı.

Köy Enstitülerinin gündeme geldiği yıllarda, Türkiye nüfusu, yaklaşık 16 milyondu. Bu nüfusun 12 milyonu, köylerde yaşıyordu. 40 bin köyün 35 bi-

ninde, okul ve öğretmen yoktu. Erkeklerin %77'si, kadınların %92'si okur-yazar değildi. Mevcut öğretmenlerin %78'i, kentlerde çalışıyordu. Şehirlere alışık öğretmenler, uyum sağlayamama nedenleriyle köyde çalışmayı istememekteydi.

1930'larda Anadolu'da bir köy evi

Bu iktisadî ve sosyokültürel şartların ortaya çıkardığı bir proje olan Köy Enstitüleri, ülke nüfusunun %80'ini oluşturan köylü nüfusunu kalkındırmayı, bununla paralel şekilde de ülke kalkınmasını amaçlamaktaydı. Aslında Köy Enstitülerinden önce de aynı amacı hedefleyen Halkevleri gibi bazı projeler hayata geçirilmiş ancak bunlardan arzu edilen başarı sağlanamamıştı. Diğer yandan, vaktiyle Türk inkılâbının tabana yayılması konusunda büyük bir şevkle çabalayan aydınların, zamanla şevk ve gayretlerini kaybettikleri görülüyordu. Öyle ki, daha Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde bile, Falih Rıfkı Atay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimler, aydınlarının, ülkenin gerçek ve önemli meselelerini tartış-

maktan uzaklaştıklarını söyleyerek onların ülke meselelerine ilgisizliklerinden şikâyet etmişlerdi. Yeni bir heyecana ve bu heyecanı diri tutacak yeni projelere, yeni kurum ve kuruluşlara ihtiyaç vardı.

Bu durumun ortaya çıkmasında, 1929 yılında başlayan Büyük Ekonomik Kriz ve bunun Türkiye'ye yansımasının da büyük etkisi vardı. Ülkedeki iktisadî ve sosyal şartlar, giderek daha ağır bir hâle gelmiş, özellikle yıllardır yokluk ve yoksullukla mücadele eden kırsal nüfusun durumu zorlaşmıştı. Bu tarihlerde finansal durumun zayıflaması, tarımsal üretimin artırılması için makineleşme hamlesi fikrini doğurdu. Aydınlara göre, yaşanan probleme ilişkin en kolay ve en ucuz öneri, köylülere daha iyi tekniklerle daha fazla üretimin sağlanmasını öğretmek olacaktı.

Bu gelişme; ekonomik, kurumsal ve teknolojik dengenin sağlanması için devlet teşebbüslerinin kurulmasını da beraberinde getirdi. Diğer bir ifadeyle "devletçilik" ilkesinin etkili bir şekilde uygulanmasını zorunlu kıldı. Zira krizi takip eden yıllarda büyük ve modern işletmelerin, kapital yoğun endüstrilerin kurulması için (demir-çelik, kâğıt, kimya vs. gibi sanayiler) gerekli sermayeyi kısa sürede sağlayabilecek tek kaynak, devletti. 1934 yılında yürürlüğe konan "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı"yla devlet, kaynakların dağılımına doğrudan müdahaleye karar verdi. Amaç, bölgeler arası dengesizlikleri azaltabilmek için İstanbul ve İzmir dışındaki sanayi tesislerinin Anadolu'ya yayılması idi. "İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı" ise İkinci Dünya Savaşı sebebiyle uygulanamadı. Bu yıllarda, savaş ekonomisinin olumsuz etkileri yüzünden yatırımlar durma noktasına geldi ve Türkiye fiilî anlamda savaşa girmemiş olsa da tüm kaynaklar, askerî harcamalara kaydırıldı.

1930'larda Anadolu'dan bir köy manzarası

İşte Köy Enstitüleri, Büyük Ekonomik Kriz'in ardından, İkinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal krizlerin yaşandığı bir dönemde gündeme geldi. İlk Köy Enstitüleri, İkinci Dünya Savaşı'nın ülke sınırlarına dayandığı, Anadolu'da kuraklığın ve kıtlığın kol gezdiği, mevcut ülke kaynaklarının her yönden kısıtlı olduğu, tarıma dayalı ülke ekonomisinin büyük kısmının ise savaşa girme ihtimaline karşı kontrol altında tutulduğu bir dönemde kurulmuşlardır.

KÖY ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME MESELESİ

Türk eğitim tarihinde doğrudan doğruya köye ve köylüye yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere öğretmen yetiştirme fikri, ilk olarak II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmıştı. Köy ve köylü eğitimi düşüncesi, ilk defa Üsküp Dârülmuallimîni muallimlerinden Sabri Cemil (Yalkut)'in başyazarlığını yaptığı Yeni Mektep mecmuasında işlendi. Çeşitli vilâyetlerde Dârülmuallimîn ve Maarif Müdürlüğü de yapmış olan Ethem Nejat ile Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi, bu mecmuada yayımladıkları yazılarda konunun önemine ve gerekliliğine işaret ederek, bu konudaki ilk adımları attılar. Onların öncülüğünü yaptığı fikirler, kısa zamanda karşılık buldu ve İzmit civarında Armeşe Öksüzler Yurdu ile İzmir Dârülmuallimîn'inde köy ve köylü eğitimine yönelik bazı uygulamalar hayata geçirildi.

Aslında II. Meşrutiyet döneminde sadece köy ve köylü eğiminde değil, bütün eğitim sistemi, bilhassa ilköğretim sisteminde kökten bir yenileşme çabası görülmekteydi. Bu girişimlerin ilki, 1913 yılında yürürlüğe giren *Tedrisat-ı İbtidai Kanun-ı Muvakkati* adlı yasaydı. Yasanın hedefi, ilköğretimde halk desteğini sağlayarak, daha iyi bir öğrenim programı oluşturmak ve teşkilatlanma gerçekleştirmekti. Sözü geçen kanunla, devlet okullarındaki ilköğretimin süresi altı yıl olarak belirlenmiş ve bu altı yıllık eğitim, zorunlu ve parasız hâle getirilmişti. Bu okulların sınıf mevcutları, 50 ile sınırlandırılmış; yeni yasanın 23. maddesinde belirlenen esasa göre, öğretim programlarına din,

matematik, coğrafya, dil bilgisi gibi derslerin yanında el işi, resim, beden eğitimi, aile bilgisi ve dikiş-nakış gibi dersler de ilave edilmişti.

1-2 Temmuz 1914 tarihlerinde Maarif Nezâreti bütçesi görüşülürken, Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi, "Mevcut bütçe durumuyla ilköğretimin iyileştirilebilmesi 150 yılı bulur," diyerek çözüm önerileri sunmuştur. Ona göre, mevcut yetmiş sancağın çiftlik olan yerlerinde yatılı ilkokulların oluşturulması, sekiz yıllık süre içinde buralarda kız ve erkek çocuklarının birlikte eğitim almaları, eğitim ve öğretim programları içinde aşçılık, dikişçilik, tavukçuluk gibi uğraşların yer alması gerekmekteydi.

Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarının bütün zorlu ve yıpratıcı koşullarına rağmen devletin ve milletin ümit kaynağı, hep Anadolu'ydu. 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'nin, yeni bir hükümet oluşturma çalışmaları neticesinde kurulan 11 vekâletten biri, Maarif Vekâletiydi (2 Mayıs 1920). Böylece eğitim-öğretim meselesinin, Millî Mücadele devam ederken bile ihmal edilmeyecek bir mesele olduğu vurgulanıyor, uzun süren savaşların ve işgallerin altüst ettiği eğitim-öğretim faaliyetlerinin mümkün mertebe düzenlenmesine çalışılıyordu.

İlk Maarif vekili Dr. Rıza Nur, TBMM'nin 19 Ekim 1920 tarihli oturumunda, "İlkokulların en az 40.000 öğretmene ihtiyacı vardır," derken Bitlis mebusu Ziya Bey de "Bitlis ve Van gibi illerimizde bugün okul adına bir şey yoktur," sözleriyle durumun vehâmetini ortaya koyuyordu.

İlköğretimin yaygınlaştırılması konusundaki hassasiyetini her vesileyle ifade eden Mustafa Kemal Atatürk ise "Eğitim sistemimizin temeli, evvela mevcut cehli ortadan kaldırmaktır... Bütün köylüye okumak,

yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar tarihî, coğrafî ve ahlâkî bilgileri vermek ve aritmetik öğretmek, maarif programımızın ilk hedefidir," demek suretiyle, savaş yıllarında bile sürdürülmeye çalışılan eğitim faaliyetlerinin esaslarına ve hedeflerine işaret etmişti. Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanıp Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra da ülkenin bütün bireylerinin çağdaş eğitim-öğretim kurumlarından istifade etmesi için çalışmalar devam etmiş ve 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu ile "İlköğretim bütün Türkler için mecburidir ve devlet mekteplerinde parasızdır," denilmek suretiyle, ilköğretim zorunlu hâle getirilmiştir.

17 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde ise Türkiye'deki tarım ve ziraat meseleleri görüşülürken, köy ve köylü eğitimi meselesi de gündeme gelmiş, bu konuda çeşitli kararlar alınmıştı. Ziraat ve maarif, yani eğitim meselesine dair alınan kararların en dikkat çekeni ise şuydu: "Madde 6: Köylerdeki iptidai ilkokullarının geniş bahçelerinin, ahırlarının ve kümeslerinin olması gerektiğiydi. Bunlar, öğretmen denetiminde öğrenciler tarafından işletilmeli ve böylece çiftçilik, çocuklara "amelî" şekilde öğretilmeliydi. Yine orta ve yüksekokulları bitiren erkek ve kız öğrenciler ve medrese mezunları, köylere giderek en az bir yıl öğretmenlik yapmalılardı."

Kongrede saptanan hedeflerden de anlaşılacağı üzere öğretmen eğitiminde temel amaç, çok sayıda ve nitelikli öğretmen yetiştirilmesi esasına dayanmaktaydı. Kongre kararlarını hayata geçirmek maksadıyla, ilk olarak 1923 yılında, Millî Eğitim bakanı İsmail Safa (Özler), dünyanın en önemli eğitimcilerinden kabul edilen Kolombiya Üniversitesi profesörlerinden John Dewey'i Türkiye'ye davet etti. Eği-

tim sistemimizi incelemesi için hükümetin davetlisi olarak ülkemize gelen Dewey, bir müddet Türkiye'de kaldıktan ve çeşitli incelemeler yaptıktan sonra, 1924 yılında bir rapor hazırladı. Dewey'in raporunda, Türkiye nüfusunun kırsal sahada toplanmasına işaret edilerek, köye ve köylüye yönelik eğitim ve bu eğitimi verecek köy öğretmeni yetiştirilmesi üzerinde duruluyordu. Diğer bir ifadeyle Dewey, köy hayatına uygun bir eğitim-öğretim programına, bu programı uygulayacak köy öğretmeni yetiştirilmesine ve bunun için de yeni tip muallim mekteplerinin kurulmasına işaret ediyordu. Dewey'in dikkat çektiği diğer bir husus da köy okullarında verilecek eğitim-öğretim faaliyetlerinde köylülerin ve çiftçilerin ihtiyaçlarının esas alınmasıydı. Bunları hesaba katmaksızın kurulacak bir Türk millî eğitim sistemi, ülkenin ihtiyaçlarıyla örtüşmeyecekti.

İlk Öğretmen Okulları diye de adlandırılan klasik öğretmen okullarından mezun olanlar, genellikle köylerde görev yapmak istemiyorlar, burada görev yapanlar ise şehir yaşamından çok farklı koşullardaki köy şartlarına uyum sağlayamıyorlardı. Bu nedenle Cumhuriyet yönetimi, öğretmenliği bir meslek hâline getirmek için yasal tedbirler almıştı. Nitekim 13 Mart 1924'te Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu ile 22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilâtına Dair Kanunu'nda, öğretmenlik mesleği tanımlanmıştı. İlkokul öğretmeni yetiştirilmesi konusu da ayrı bir problemdi. İllerde bulunan Erkek ve Kız Muallim Mektepleri, il özel idareleri elinde gelişemedikleri için, 1 Eylül 1923 tarihinde Maarif Vekâletine bağlanıp genel bütçe içerisine alınmıştır.

1- Köy Muallim Mektepleri

Dârülfünun müderrislerinden Ali Haydar Bey, 1924 sonlarında üniversitede verdiği konferansta, köylere öğretmen yetiştirmek üzere üç yıllık Köy Muallim Mekteplerinin kurulmasını teklif etti. Bu teklif, sonrasında 1 Mayıs 1924 tarihinde Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresi'nde de gündeme geldi. 2 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatı Kanunuyla, Mustafa Necati Bey döneminde şehirlerdeki öğretmen okullarından ayrı olarak, köyün eğitim sorunlarını çözmek amaçlı Köy Muallim Mekteplerinin kurulması kabul edildi. Böylece köye göre öğretmen yetiştirme hareketinin ilk denemesine girişilerek 1927'de, Mustafa Necati'nin bakanlığı döneminde Denizli Erkek Muallim Mektebi, Köy Muallim Mektebi'ne çevrildi ve Kayseri'de, Zincirlidere köyünde öğretim süreleri üç yıl olan bir Köy Muallim Mektebi açıldı. 1928 mâlî yılı bütçesinde Köy Muallim Mektepleri için belirlenen kadrolara göre, bu kurumların her birinde 1 müdür, 2 müdür yardımcısı, 1 doktor, 1 aşçı, 10 hizmetli, 1 ambar memuru, 1 mübâyaa memuru ve 1 ziraat memurunun bulunması öngörülmüştü. Bu kadrolar, benzer biçimde 1929 yılı bütçesinde de muhafaza edilmiştir.

Bu okullarda öğleden önce genel bilgi veren dersler, öğleden sonra ise tarım ve el sanatları dersleri işlenmekteydi. Tarım dersleri,, özellikle hububat, sebze, bağcılık gibi konular uygulamalı şekilde yapılmaktaydı. Öğrenimlerini tamamlayan öğrenciler, bakanlığın kendileri için belirleyeceği köy okullarında, asgarî altı yıl öğretmenlik yapmakla yükümlü tutulmuşlardı. Bu okul mezunları, beş yıl hizmetlerinin ardından, arzu etmeleri hâlinde, ilk öğretmen okullarının birinde son iki sınıf derslerinden imtihan vermek suretiyle ilk öğretmen okulu mezunu olma hakkını kazanabiliyorlardı.

Tablo: Köy Muallim Mektepleri
Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	
			Erkek	Bayan
1927-1928	2	-	133	-
1928-1929	2	27	230	-
1929-1930	2	24	261	15
1930-1931	2	23	289	14
1931-1932	2	16	333	11
1932-1933	1	10	76	10

Kaynak: DİE, *Millî Eğitim Hareketleri*, Ankara 1967, s. 35.

Muallim Mektepleri Talimatnâmesi hükümlerine tâbi olan bu okullardan hizmette olduğu altı yılda yaklaşık 700 öğrenci mezun oldu ancak bu sayı, mevcut talebi karşılamaktan oldukça uzaktı. Üstelik 1931-1932 ders yılında 16.973 olan ilkokul öğretmeni sayısı, 1935-1936 yılında 14.949'a inmiştir. Mevcut öğretmen okulları her yıl 650-700 öğretmen mezun etmesine rağmen çok sayıda emeklilik, ölüm ve istifa gibi meslekten ayrılmalar yüzünden bu sayı 300-500 düşmekte ve açık büyümekteydi.

Altı yıl süren bu denemeden istenilen sonuçlara ulaşılamamış olması nedeniyle bundan vazgeçilmiştir. 1926-1933 yıllarında denenen Köy Muallim Mektepleri, köye göre öğretmen yetiştirme girişimlerinde temelde sistem ve metotlar açısından önemli değişiklikler gerçekleştirememiş olmaları sebebiyle başarısız denemeler telakki edilmişlerdir. Köy Muallim Mekteplerinin kapanmasından sonra da inkılâpları köye götürebilecek, köyün kalkınmasını sağlayabilecek, çeşitli konuları bilen, köyde kalabilen bir öğretmen tipi üzerindeki yöntem arayışı devam etti.

2- Köy Öğretmen Okulları

Köye yönelik öğretmen yetiştirme anlayışı, Dr. Reşit Galip'in 1932 yılında Maarif Vekili olmasıyla tekrar gündeme taşındı. Dr. Reşit Galip, 1933 yılında köyler için çok sayıda öğretmen yetiştirmek üzere çalışmalar yaptırdı. Bu çalışmalardan en önemlisi, Millî Eğitim Bakanlığında, Ziraat ve Sağlık bakanlıklarının temsilcilerinin de bulunduğu, bir Köy İşleri Komisyonunun kurulmasıydı. Komisyon, hazırladığı raporda, ziraat eğitimine dayanarak köy kalkınması merkezi fikri etrafında, devletin köydeki temsilcisi olacak, köyün maddi ve manevi hayatını değiştirecek yeni bir köy öğretmeni tipinin yetiştirilmesi gerektiğini belirtti. Ancak Reşit Galip'in kısa süren bakanlığı sırasında etkili bir girişimde bulunulamadı. Sadece Ankara'da, İzmir'de, Bursa'da ve Adana'da köy öğretmeni yetiştirmek üzere 40 günlük kurslar açılabildi.

Köy öğretmeni yetiştirme meselesi, dönemin siyasî iradesi ve tek partisi konumundaki CHP'nin meclis grup toplantılarında ve 1935 yılında toplanan IV. Büyük Kurultayında da ele alındı. Bu kurultayda hazırlanan programda, köyde yaşayan çocukların köy hayatının ihtiyaçları doğrultusunda eğitilmeleri gerekliliği üzerinde duruldu. Bu sırada, daha sonra Dicle Köy Enstitüsünün kurucu müdürlüğünü üstlenecek Nazif Evren, illerin bütçelerine Maarif Vekili için ayrılan ödenekten öğretmen maaşlarının bile ödenemez durumda olduğu döneme vurgu yapmak suretiyle, ülkenin mâlî ve eğitim durumunu şu sözleriyle gözler önüne sermişti:

> İstatistiklere göre, 1934'teki Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi, 9.500.000 TL kadardı. Genel bütçe ise 200 milyon liradır. 1935'te genel bütçe, 250.5 milyon; Millî Eğitim Bakanlığına ayrılan ödenek, 10.690.00 lira; 1936'da ge-

nel bütçe, 260 küsur milyon; Millî Eğitim Bakanlığının payı, 10.415.000 liradır. Bu bütçe ile yeni okul binaları yapmak, okul araçları almak ve orta dereceli okul öğretmenlerinin maaşlarını vermek, olanak dışıydı. Ancak mevcut ekonomik tedbirler ile idare etmek yoluna gidilmesi gerekli idi. Bu ortam içinde de okulların yetiştirdiği kişiler; geçimi maaşa dayalı, başka iş yeteneği olmayan kişilerdi. Şehirlerde açılan orta dereceli okullar, üretime dayalı eğitim yapamamaktaydı. Öğretmen okullarında öğretmenlerimiz, köylere gitmemizi öneriyorlardı. Ama köyde yapacağımız işler hakkında bir yöntem önerisi veremiyorlardı. Köy ve köylü, salt konu olarak ele alınmıştı. Halkevlerinde, köycülük kolları vardı. Bir kısım gençler, köylere gidip nutuklar çekiyorlardı, ama köyün ve köylünün kalkınmasını etkileyemiyorlardı.

İşaret edilen bu yola ilk baş koyanlardan Saffet Arıkan, bakanlığı döneminde 1936 yılında Eskişehir'in Mahmudiye köyünde bir Eğitmen Kursu açmıştır. Bu kursun amacı, askerde onbaşılık veya çavuşluk yapmış köylü gençleri altı aylık bir kurstan geçirerek eğitmen unvanıyla küçük köylere ve üç yıllık ilkokullara göndererek öğretmen sıkıntısına bir çözüm bulmaktır. Bu şekilde köye öğretmen yetiştirme girişimlerinin ikinci denemesi olan eğitmen kurslarından ilki, Eskişehir Çifteler'de Köy Öğretmen Okulu adıyla açılmıştır. Bu uygulamadan olumlu netice alınması üzerine, aynı yıl nüfusu dört yüzün üzerinde bulunan köylere de öğretmen yetiştirmek maksadıyla, İzmir Kızılçullu'da, başka bir köy öğretmen okulu projesi daha hayata geçirilmiştir. Maarif Vekâleti, 1938-1939 Eğitim-Öğretim Yılı'nın başında, Edirne Karaağaç'ta açtığı okulla, köy öğretmen okullarının sayısını üçe çıkarmıştır.

Köy Öğretmen Okullarının teşkilat ve idare yapıları irdelendiğinde, Vekâletin emri doğrultusunda bu okulların üç kısımdan meydana geldiği görülmektedir. İlkokul kısmı, köy öğretmen okullarına bağlı beş sınıflı olmak üzere olup bu okulların açılış amacı, üç sınıflı köy ilkokullarından mezun olanlara tam devreli bir ilkokulu bitirme ve böylece Köy Öğretmen Okullarında okuma imkânı sağlamaktı. Orta kısımda ise ortaokul sınıfları, öğretmen okullarına hazırlık vazifesi amaçlıdır. Bu sınıflara, tam devreli köy okullarını bitirmiş olanlarla birlikte Köy Öğretmen Okulunun ilk kısmını bitirmiş öğrenciler alınmaktaydı. Bu kısımda öğrenimlerine devam edecek öğrencilere, resmî ortaokullardaki müfredat programı uygulanmakla beraber pratik ziraat ders uygulamaları ile inşâatçılık, demircilik, dülgercilik, kooperatifçilik gibi mesleklerin öğretilmesi öngörülmüştür. Son olarak, öğretmen okulu kısmına geçmiş olan öğrenci, orta kısımda öğrenmiş oldukları köy mesleklerinden birini uygulamak ve stajını yapmak suretiyle öğretmenlik mesleğine hazırlanmaktaydı. Bunlar köy yaşantısının inceliklerine dair gerekli donanımı kazanmalarının ardından ise Köy İlkokul Öğretmeni sıfatıyla görevlerine başlatılmışlardır.

Köy Öğretmen Okullarının öğretime başladıkları 1937-1938 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde bu okullara, ikişer öğretmen ile sadece dört-beş uygulama öğretmeni atanmıştır. Öğretim yılının ortalarına doğru bu sayılar her iki okulda da artmakla birlikte öğretmen sayısı 12'ye, bu sayı da 1938-1939 yılları itibariyle 25'e ulaşmıştır.

Tablo: Köy Öğretmen Okulları
Okul ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	
		Erkek	Bayan
1937-1938	2	128	-
1938-1939	3	325	16

Kaynak: DİE, *Millî Eğitim Hareketleri*, Ankara 1967, s. 32-35.

Köylere eğitimin götürülmesinde ekonomik kaynak sıkıntısının yanında asıl sıkıntı, öğretmen yetersizliği idi. Tüm bu girişimlere rağmen 1930 yılının başlarında Türkiye'de kırsal nüfusun yoğunluğu ve bunların ilköğretim sürecine geçirilmeleri, ülkenin önemli sorunları arasındaydı. Diğer yandan, köylerin büyük bir bölümünün okuldan ve öğretmenden yoksun olmaları da ciddî bir problemdi ve derhâl çözülmeliydi.

HASANOĞLAN
KÖY ENSTITUSU

Tablo: Türkiye'de İlkokullarda Okul, Öğrenci, Öğretmen

ÖĞRETİM YILI	OKUL	ÖĞRENCİ								
		Köyde			Şehirde			Toplam		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1923-24	4894	-	-	-	-	-	-	273107	62554	341941
1924-25	5987	-	-	-	-	-	-	301381	88987	390368
1925-26	5975	-	-	-	-	-	-	313893	92895	406788
1926-27	5995	-	-	-	-	-	-	348978	86585	435563
1927-28	6043	-	-	-	-	-	-	325695	133969	461985
1928-29	6600	-	-	-	-	-	-	323260	154309	477669
1929-30	6542	-	-	-	-	-	-	308028	161043	469071
1930-31	6598	-	-	-	-	-	-	315072	174227	489299
1931-32	6713	-	-	-	-	-	-	335921	187690	523611
1932-33	6778	203822	99155	302977	162203	102081	264384	366125	201236	567361
1933-34	6383	213116	101001	314117	172131	104921	277052	385247	205922	591169
1934-35	6402	238789	109117	347906	188009	111445	299454	426978	220562	647360
1935-36	6275	254166	115159	369325	199962	118815	318777	454128	233974	688102
1936-37	6202	264503	116147	380650	209217	124311	333528	473720	240458	714178
1937-38	6700	287466	121315	408781	222483	133427	355910	509949	254742	764691

Kaynak: MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı, *1923-1982 Öğretim Yılları Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları*, Ankara 1982, s. 8; DİE, *Millî Eğitim Hareketleri (1927-1966)*, Ankara 1967, s. 13.

Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (1923-1938)

ÖĞRETMEN									Bir Öğretmene Düşen Öğrenci		
Köyde			Şehirde			Toplam			Köyde	Şehirde	Toplam
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam			
-	-	-	-	-	-	9021	1217	10238	-	-	33
-	-	-	-	-	-	10480	3342	13822	-	-	28
-	-	-	-	-	-	10445	3864	14309	-	-	28
-	-	-	-	-	-	10864	3367	14231	-	-	31
9553	3081	12634	1395	1165	2560	10948	4246	15194	-	-	30
9781	3322	13103	1372	1243	2615	11153	4565	15718	-	-	30
9526	3170	12696	1372	1240	2612	10898	4410	15308	-	-	31
10077	3489	13566	1427	1325	2752	11504	4810	16318	-	-	30
6393	728	7121	5417	4435	9852	11910	5163	16973	-	-	31
6171	710	6881	4269	3914	8183	10440	4624	15064	44	32	39
6042	787	6829	4278	4016	8294	10320	4803	15123	46	33	38
6096	828	6924	4120	4058	8178	10216	4886	15102	50	37	43
5997	894	6891	3999	4059	8058	9996	4953	14949	53	39	46
5967	919	6886	3838	4053	7891	9805	4972	14777	55	42	48
6615	1688	8303	3634	3604	7238	10483	5292	15775	49	49	48

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞU

1- Köy Enstitülerinin Kurulmasına Giden Süreç ve Bunun Meclisteki Akisleri

1930'lu yıllarda kültürel dönüşüm ve halk eğitimi sahalarında önemli sayılabilecek inkılâp hareketlerinin mimarı olan Mustafa Kemal Atatürk de bu meseleyle bizzat ilgileniyordu. O, Millî Eğitim Bakanlığına Saffet Arıkan'ı getirerek çözüm için ilk adımı attı.

Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde, İlköğretim Umum Müdürlüğü tarafından 1933-1934 istatistikleri hazırlandı. Bu istatistiklerde, şehirlerde bir kısmı beş, bir kısmı ise dört sınıflı, resmî, gündüzlü ve yatılı tüm ilkokulların sayısı 1.192; öğretmen sayısı 685; öğrenci sayısı ise 254.517 şeklinde verilirken, köylerdeki 1-3 sınıflı 4.999 resmî ilkokulda 6.786 öğretmenin ve 313.167 öğrencinin olduğu belirtiliyordu. Ayrıca 1931-1932 ders yılında 16.973 olan ilkokul öğretmeni sayısı, 1935-1936 ders yılında 14.949'a düşmüştü. Anlaşılan o ki, yeni mezun olan öğretmenlerden daha fazla, meslekten ayrılanlar vardı.

Bu dönemde Eskişehir'in Mahmudiye köyünde, askerliğini yapmış okur-yazar gençlerden seçtiği bir grubu "eğitmen" veya "geçici öğretmen" olarak köylerde görevlendirmek için bir "eğitmen kursu" açtı. Bu çare, pratik olmakla birlikte bir o kadar da kısa sürede fayda sağlayabilecek bir çabaydı. Askerde onbaşılık veya çavuşluk yapmış köylü gençlerin altı aylık bir kurstan geçirilip "eğitmen" unvanıyla küçük köy-

lere ve üç yıllık ilkokullara gönderilmesiyle öğretmen sıkıntısı bir ölçüde gideriliyordu.

Aynı yıl, nüfusu dört yüzün üzerinde bulunan köylere de öğretmen yetiştirmek üzere, İzmir Kızılçullu'da ve Eskişehir Çifteler'de Köy Öğretmen Okulları açıldı ve kısa sürede sonuç alındı. Kurslarını tamamlayarak Ankara'nın yakın köylerine tayin edilen ilk 84 eğitmenden olumlu neticeler elde edildi. Bunun üzerine 11 Haziran 1937'de çıkarılan "Köy Eğitmenleri Kanunu"yla eğitmenliğe yasal bir dayanak oluşturuldu. Bu yasaya dayanarak, Kızılçullu ile Çifteler'e ek olarak Edirne'de Karaağaç ve takip eden yılda da üç yeni eğitmen kursu daha açıldı.

Fakat bu uygulamaların Türkiye'nin geneline yayılamayacağı ve eğitmen kurslarıyla köylerde ilkokul düzeyinde bir öğretimin sürdürülemeyeceği zamanla anlaşıldı. Bu, ancak geçici bir çözüm olabilirdi.

Saffet Arıkan'dan sonra Millî Eğitim Bakanı olan Hasan Âli Yücel ise 1935 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde el işi öğretmeni olan İsmail Hakkı Tonguç'u, İlköğretim Genel Müdürlüğüne atadı. İsmail Hakkı Tonguç, Genel Müdürlüğe atanmasının hemen ardından verdiği raporda, Köy Enstitülerinin genel bir şemasını çizdi. Tonguç'un nüfusun büyük bir bölümünün yaşadığı köy sorununa ve köy kalkınmasına dair yaklaşımını, şu şekilde özetlemek mümkündür:

> Köy meselesi, bazılarının zannettikleri gibi mihaniki surette köy kalkınması değil, mânâlı ve şuurlu bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. Köy insanı öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu, hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Ona, esir ve uşak muamelesi yapmasın. Köylüler, şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı hâline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi, her zaman

haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere, bu demektir... Köylüyü, köyden başlayarak Kamutay'a (TBMM) varıncaya kadar, devletin bütün şubelerinin idaresine, onda bugünkü vasıflardan başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu surette devlet işlerini, realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakiki bünyesine uygun bir şekle getirmek... Köylü vatandaşlarda, Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu, aksiyon hâline gelebilecek şekilde uyandırmak lazımdır.

Bu uyanış ve canlandırma hareketi için kolları sıvayan İsmail Hakkı Tonguç, öncelikle köy incelemesi yapmak suretiyle mevcut sayısal verileri ve daha öncesinde kırsal nüfusa yönelik eski girişimleri değerlendirdi ve araştırmaları neticesinde 20 yıllık bir plan taslağı hazırladı. Hazırlanan bu plana göre, 1950'lerin ortalarına kadar öğretmenin, koruyucunun, tarım teknisyeninin ve sağlık hizmetinin ulaştırılmadığı köy kalmayacaktı.

Bu sayede köyde eğitimin gerek olumlu gerekse olumsuz taraflarını ortaya koymak suretiyle yetkili ve sorumlu mevkide bulunanlara tecrübe kazandırmak amaçlanmıştı. İkinci aşama ise TBMM'de Köy Enstitülerinin kurulması yönünde gerekli siyasî desteği sağlayabilmekti.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Köy Enstitüsü'ndeki Öğrencilerle.

Köy Enstitülerinin açılması yönündeki hukukî sürece ilişkin diğer bir önemli adım, 17-29 Temmuz 1939 tarihli Birinci Maarif Şurasında atılmıştı. Şura esnasında kırsal kalkınmada eğitim meselesi, her yönüyle ele alınmış; köylünün eğitiminde yalnızca köylüye okuma ve yazma öğreten bir öğretmenin yeterli olmayacağı, köy öğretmeni yetiştirecek kurumların, çok yönlü eleman yetiştirmesi gerektiğine de karar verilmişti.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, köy eğitimi hususunda 18 Nisan 1940 tarihinde Cumhuriyet gazetesine verdiği demecinde, ilköğretim konusunda milletçe ortak hareket edilmesi ve çağın gerekleri doğrultusunda modern ve çağdaş bir ülke olabilmek için mutlaka ilköğretim sorununun çözülmesi ve bu doğrultuda seferberliğe en uzak köyden başlanması gerektiği üzerinde duruyordu.

Başbakanlık tarafından 19 Mart 1940 tarihli ve 6/1194 sayılı bir tezkereyle *Köy Enstitüleri Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısı,* TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

Kanun lâyihasının gerekçeleri, şu alt başlıklarla izah edilmiştir: *İlk tahsilin bugünkü durumu ve köy, müstahsil nüfus, köylünün okutulması ve daha iyi bir müstahsil durumuna getirilmesi, nüfusun dağılış tarzı ve ilköğretim, köy eğitmenleri, köy öğretmenleri, köy enstitüleri, köy enstitüsü kanun projesi hükümlerinin mûcip sebepleri.*

TBMM'de 22 Mart 1940 tarihli toplantının birinci celsesinde Maarif vekili Hasan Âli Yücel, Köy Enstitüleri kanun lâyihası hakkında, "Bu, dört encümene gidecektir. Bu seneyi kaybetmek istemiyoruz. Onun için üç veya dört âzâdan mürekkep muvakkat bir encümende lâyihanın müzakere buyurulmasını rica ediyorum," diyerek konunun önemine dikkati çekmiştir. Köy Enstitüleri kanun lâyihası, encümenlere havale edilmiştir. Hasan Âli Yücel, bu encümenlerden dörder âzâ alınarak lâyihanın bir geçici encümende müzakeresini teklif etmiş fakat oylamaya sunulan bu teklif, kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Köy Enstitüleri teşkili hakkında kanun lâyihası; Maarif, Ziraat, Dâhiliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmiştir. Maarif Encümeni, 26 Mart 1940 tarihinde; Ziraat Encümeni, 29 Mart 1940 tarihinde; Dâhiliye Encümeni, 3 Nisan 1940 tarihinde ve Bütçe Encümeni, mazbatasını 13 Nisan 1940 tarihinde Meclis Başkanlığına sunmuştur. Köy Enstitüleri teşkili hakkında kanun lâyihası ve Maarif, Ziraat, Dâhiliye ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/339 sayı ile), Meclisin 15 Nisan 1940 tarihli toplantısında gündeme alınmış ve 17 Nisan 1940 tarihinde görüşülmeye başlanmıştır.

Köy Enstitüleri Kanunu hakkında söz alan milletvekilleri şunlardır: Hasan Âli Yücel (İzmir); Berç Türker (Afyonkarahisar); Dr. Ali Süha Delilbaşı (Kütahya); Dr. Osman Şevki Uludağ (Konya); Emin Sazak (Eskişehir); Fikret Atlı (Giresun); Kâzım Se-

yüktekin (Diyarbakır); Kâzım Karabekir (İstanbul); Hakkı Kılıçoğlu (Muş); Halil Menteşe (İzmir); Hamdi Selçuk (Hatay); İbrahim Alâettin Gövsa (İstanbul); Kâzım Nami Duru (Manisa); Salâh Yargı (Kocaeli); Feridun Fikri (Bingöl) ve Abdurrahman Naci Demirağ (Sivas).

TBMM'de 17 Nisan 1940 tarihinde kanun tasarısı hakkında ilk olarak Konya Milletvekili Dr. Osman Şevki Uludağ söz almış, "... henüz daha köylere hoca temin edecek vaziyette değiliz. Muallim mektebinden çıkanları köylere kadar yaymak kabil olmamıştır. Üç sene evvel eğitmen usûlüne başlanmış, fakat ancak maksadın ufak bir kısmı tahakkuk etmiştir. Bugün, mesleğinde cidden sayılı bir üstat olarak tanılan Maarif vekilimiz umumî bir derdimize deva olarak bu köy enstitüleri kanununu getirdiklerinden dolayı kendilerini minnetle ve şükranla karşılarım..." diyerek Konya Vilâyeti'nin büyüklüğü sebebi ile buraya öncelik tanınması gerektiğini belirterek, köy ve okul sayılarına ilişkin istatistik bilgiler vermiştir.

Daha sonra söz alan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, kanun hakkında şunları söylemiştir:

> Bu mesele hakikaten bugün bayram yapacak kadar memleketimizde çabuk meyvesini veren bir hâdise olmuştur. Eskişehir'de şahidi olduğum için hakikaten minnetle ve şükranla söylerim. Galiba adına eğitmen diyorlar, bunların bulunmadığı köy bizim tarafta ancak 10-15 tane kalmıştır. Benim merak ettiğim bir yer var. Her şeyden evvel bu işin müessisi olan Saffet Arıkan'a şahsen minnetimi ve şükranımı arz ederim. Zannederim benim gibi bütün Türk milletinin de bütün bu küçük köyleri okutmak hususundaki hisleri bu merkezdedir. Eğitmenleri o kadar enerjik buldum ki muallimlerde bunu görmedim. Geçen sene kendi kazâmda

Eğitmen orada muhtarı almış, köylüyü toplamış; mektebin taşını, kerestesini getiriyorlar.

İstanbul Milletvekili Kâzım Karabekir ise kanuna ilişkin farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre, "Kanun lâyihası büyük bir ihtiyacı karşıladığından hakikaten her türlü şükrana lâyıktır... Bir kere bu müesseseler kurulurken harp hâlinde dahi bir istihsal merkezi olarak faaliyette bulunması düşünülmelidir ve harpte istihsal kudretlerini artıracak tedbirler almalıdır..." Karabekir, üç madde altında nelere önem verilmesi gerektiğini açıklamıştır. Birincisi, lüzumsuz masraflara boğulmamaktır. Onun için çok tasarruflu hareket edilmelidir. Köylerin hayat şartlarını daima göz önünde bulundurarak bu kuruluşu kurmak lâzımdır. İkinci olarak, büyük bir titizlikle hedefe yürünmeliydi, yani bilgili iş adamları yetiştirmek gerekliydi. Gerek kuruluşunda ve gerek idamesinde bu noktayı gözden kaçırmamak lâzımdı. Karabekir'e göre, "... Köylerde dahi teessüs etmiş ve ayni maksatları ifade edilmiş öyle mekteplerimiz vardır ki köyden alıp da yetiştirdiği çocuğu o köyde tutamıyor. Çünkü kazması, küreği vardır. Fakat depolarda daha ziyade istirahat hâlindedir. Onun için bu noktaya arz ettiğim gibi büyük bir dikkat sarfı lâzımdır. Üçüncüsü, sağlam vücud ve sağlam seciye hususlarına çok dikkat edilmek lâzımdır..." diyerek uzun uzun söz konusu başlıklar hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Kâzım Karabekir, kanunda bir noktayı mahzurlu görmektedir. Bu, kanunun üçüncü maddesidir: "... Köy Enstitüleri, yalnız köy ilkokullarını bitiren çocuklara hasrediliyor. Şehir ve kasaba, çocukların köylerle temasını kesiyor. Hâlbuki dünyanın her tarafında bu teması çoğaltmak için yeni yeni tedbirler alındığını görüyoruz. Biz şehir ve köy çocuklarını böyle birbirleriyle kaynaştıracak yerde

bir safiyet-i fikriye ile ayırırsak, sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak telkinlerle günün birinde biz bu şehirlilerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez bulmaz mıyız? Onun için bendenize öyle geliyor ki, şehir çocuklarını köylere götürmek için diğer devletlerin yaptığı gibi daha bazı tedbirler almalıyız."

Anlaşılacağı üzere Kazım Karabekir, diğer eleştirilerden çok farklı bir amaçla ve şekille mevcut yapının işlevselliğinden endişe duymayıp, uygulamanın toplumda Osmanlı Devleti'ndekine benzer kurumsal ikiliklere yol açacağı endişesiyle, bu enstitülerin o dönemde bir sorun alanı olan köy-şehir uçurumunu derinleştirebileceği düşüncesini ifade etmiştir. Buna karşılık Bakan Yücel, bu düşüncelerin aksine, enstitülerin kurulmasında güdülen amacın bu ayrımı ortadan kaldırmak olduğunu savunduğu Meclis konuşmasında heyecanını, "Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsan, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahid oluyorum. Onun için Yüksek Heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihî anda en derin teşekkürlerimi arz ederim," ifadeleriyle dile getirmiştir.

Karabekir, son olarak enstitü kelimesi üzerinde durarak, enstitü yerine bu okullara "hayat mektebi" veya "hayat kaynağı" gibi daha anlaşılır, köylüler ve çocuklar üzerinde daha tesir bırakacak bir isim vermenin daha uygun olacağını belirtmiştir.

Dönemin İlköğretim müfettişi İsmail Hakkı Tonguç ve köy çocukları

Kanun hakkında Bingöl Milletvekili Feridun Fikri, söz alarak bu yasanın öneminden bahsetmiştir. Feridun Fikri, "Cumhuriyet'in en güzel bir eseri karşısındayız. Hakikaten köye doğru gitmek, köylü ile yakından alâkadar olmak, onun her türlü ihtiyacını temin edecek, onun hars itibarıyla ve içtimaî terakki itibarıyla her türlü ahvalini yakından göz önünde tutacak böyle esaslı bir uzva köylünün bilhassa ihtiyacı vardı. Bu hususun şimdi böyle bir kanunla tekevvün etmiş olması ve yüksek huzurunuza gelmesi, son derece mûcibi şükrandır. Binaenaleyh kanunun başlıca temin edeceği fayda, köylü ile meşgul olmak davasıdır ki inşallah az zamanda köylünün kalkınma, bu davayı karşılamak hayırlı semereler verecek ümidiyle kanunu çıkarmak vazifemizdir," diyerek birtakım yaptırımlar gerektiğini ifade etmiştir. Feridun Fikri, ayrıca en esaslı gördüğü noktayı şu şekilde ifade etmiştir:

> Şark vilâyetlerinde bilhassa bu muallimlerin ifa edecekleri büyük hars vazifesidir. Binaenaleyh, bunun bütün şümulü ile ifa edeceği vazifenin ehemmiyetini nazarı itibara alarak içtimaî noktadan, hars noktasında ve

bilhassa dil noktasından bu muallimlerin köylülerle de meşgul olarak onların dillerini tashih etmek, memleketimizin, milliyetimizin, tesanütümüzün bütün gayelerini nazarı itibara alarak tamamıyla misyonlarını köylünün ruhuna telkin edecek şekilde yapılmasını temin etmesi için bilhassa Maarif vekilinden bunun Şark vilâyetlerinde daha ziyade nazarı itibara alınmasını ve elden geldiği kadar o vilâyetlerin bu kanundan daha esaslı surette istifade etmeleri esasını araştırmalarını rica edeceğim...

Sonrasında söz alan Manisa Milletvekili Kâzım Nami Duru, şu ifadeleri sarf etmiştir: "Arkadaşlar, ilk evvel Saffet Arıkan köy eğitmen kursları açtı. Orada yetiştirdiği eğitmenlerle köyleri birer yeni nur ve hayat ocağı yapmağa çalıştı. Bugün Türk irfan tarihinde Saffet Arıkan'ın teşebbüsü, şerefli bir sayfa işgal ediyor. Gelgelelim Köy Enstitüsüne. Arkadaşlar, Köy Enstitüleri şöyle kafadan düşünülüvermiş, memleketin hayat ve faaliyeti umumiyesiyle uğraşılmamış olarak vücuda getirilmiş bir eser değildir. Köy Enstitüleri Kanunu, bilhassa köy eğitmenlerinin işe başlamasından sonra vücuduna şiddetle ihtiyaç olduğu görülerek tesisine çalışılmış bir müessesedir..." diyerek Kazım Karabekir'in beden ve ruh terbiyesi konusundaki sözlerine de cevap olmak üzere terbiye ve ahlâk konusu üzerinde durmuştur. "... ilk mekteb programlarında, beden terbiyesinin hangi hareketler olduğu ve çocukların her yaşta hangi hareketlerle iştigal ettirileceği yazılmıştır. Bu, bütün ileri memleketlerde şimdiye kadar intişar etmiş ve teşebbüs edilmiş olan pedagojik mesainin verdiği mutalar üzerine yapılmıştır. Ahlâk terbiyesi, yalnız telkin değildir; ahlâk terbiyesi, muhitin kendisinden çıkar. Bendenizce Köy Enstitüleri, memlekette ilmî bir surette köylüyü kalkındırmak, köylüyü terbiye etmek ve köylüye ci-

hanı anlatmak için büyük bir teşebbüstür. Fakat bu teşebbüs, köylüyü şehre getirmek teşebbüsü değildir. Köylünün köyüne, arazisine sevgi ile bağlı olarak köyünde çalışması için yapılmıştır..."

Kütahya Milletvekili Dr. Ali Süha Delilbaşı ise köyün ve köylünün ahlâken de kalkındırılması hususunda şu ifadelere yer vermiştir:

> Memleketle alâkası olan, memlekete merbut olan herkes gibi bendeniz de kendimi idrak ettiğim zamandan beri en büyük davanın köy davası olduğunu idrak etmiş bulunuyorum. Köy kalkınması için muhtelif fikirler, nazariyeler serdedilmiş bulunuyor... Köylünün kalkınması demek, daha ziyade onun hayat şeraitinin medenî memleketlerde onun mümasili vaziyette bulunanların hayat şeraitine binnisbe yaklaşması demektir. Hâlbuki bugün köylerimizle, hatta mektep bulunan köylerimizde verdiğimiz tahsil, eğitmen usûlüyle verdiğimiz tahsil, bu gayeyi teminden çok uzaktır. Hepimizin bildiğimiz gibi açık bir hakikattir ki, köy mekteplerinde verilen tahsil, klâsik tahsil çok defa hayatî kıymeti haiz olmadığından az bir zaman sonra unutulur. Görüyoruz ki, köy mektebinde okumuş bir çocuk genç yaşına geldiği ve askerlik çağını idrak ederek orduya çağırıldığı zaman maatteessüf okuma ve yazmayı da bilmeyen bir vasıfta gelmektedir. Bu itibarla amelî faydaları olduğuna katiyetle inandığım enstitü kanununu gayet büyük takdirle karşılarım. Bir meseleyi tetkike lâyık görmekteyim. Bendeniz köylü ile şehirli arasında ruhiyat noktasından bir fark olmadığını iddia etmeyeceğim...
>
> Elverir ki, biz köylüye iyi bir yol göstermiş olalım. Hiçbir zaman köylüye iyi bir iş verilmiş de köylü bunu kabul etmemiştir denemez. Efendiler, memlekette büyük içtimaî inkılâplar yaptık. Meclisin gerek içinde ve gerek dışındakilerin mühim bir kısmı bendeniz de şahsen iti-

raf ediyorum, bendeniz de dâhil olduğum hâlde bazı tereddüt vakfeleri geçirdik. Acaba cemaat bu inkılapları hazmedebilecek mi? Köylü çok defa, hiç olmazsa şehirli derecesinde, şehirli gibi bütün yapılan bu inkılâpların hepsini kabul etti, benimsedi. Ahlâkiyat noktasından, bendeniz kezalik şehirli, köylü diye iki zümrenin mevcudiyetine inananlardan değilim...

Kanunun gerekliliği üzerinde duran diğer bir isim de Muş Milletvekili Hakkı Kılıçoğlu'dur. Kılıçoğlu, daha önceki köy okullarının ve uygulamalarının noksanlarına değinmiştir. Ona göre, "... Muallim mektepleri niçin muvaffak olamadı, oradan yetişenler neden köylere gitmediler, gittilerse niçin kaçtılar? Bence bu, tek bir kelime ile, iman meselesidir. Biz bunlara vazifeleri hakkında bir iman vermedik, bir misyoner vazifesi takip etmedik. Eğer bunları yapmış olsaydık, pekâlâ muvaffak olurlardı... Eğer muallim mekteplerinde muallimleri yetiştirirken onlara bu ruhu telkin edebilseydik, gönderilen yerlere giderler ve gittikleri yerlerde dururlardı. Muallimlerin vazifesi, yalnız A, B, C öğretmekten ibaret değildir. Bilhassa bizim memleketimizde. Gittikleri yerlerde Cumhuriyet'in, inkılâbın, medeniyetin bütün esaslarını anlatacaklar, onlarla gece gündüz uğraşacaklar, hakikî imanlı, meslekli genç yetiştireceklerdir. Eğer bu ruh bu enstitülerde verilmezse emek boştur..." diyerek kanunun kültür politikası işlevine değinmiştir.

Maarif Vekili sıfatıyla İzmir Milletvekili Hasan Âli Yücel yukarıda milletvekillerinin ifade etkileri konulara da cevap verecek şekilde kanun lâyihası hakkında uzun bir konuşma yapmıştır. Hasan Âli Yücel, öncelikle Türkiye'deki şehir ve köylerdeki okur-yazar oranı hakkında istatistik bilgiler vermiştir. Yücel, konuşmasında, kanunun gereğini ifade etmiş ve özellikle de şu hususlara değinmiştir:

13 milyon köylü nüfusuna mukabil 370 bin çocuk okutmaktayız. 4 milyon şehirli nüfusa mukabil 415 bin çocuk okutuyoruz. Bunu hulâsa edecek olursak, şehirlerde oturan vatandaş çocuklarının %80'i okuldadır. %20'si okumaktan mahrumdur. Köylerde oturan 13 milyon vatandaşımızın çocuklarını da nazar-ı dikkate alırsak, bunun ancak %25'ini okutabiliyoruz, %75'ni okutamıyoruz. Binaenaleyh okutmak ve okutamamak nispeti, şehirli ile köylü arasında hemen hemen tersinedir. İşte sizlere arz edeceğim levha budur. Bu levha karşısında bulunan Hükümetiniz vaziyeti halledici bir tedbir bulmak için çalışmış ve 13 milyon gibi büyük bir kütlenin oturduğu, yaşadığı köy muhitindeki evlâtlarımızı yüzde yüz okutmak için emek sarf etmiştir. Bu kanun, o emeğin ifadesidir... İlk öğretim davasını halledeceğine inandığımız bu kanunla huzurunuza gelmiş bulunuyoruz...

Köylerimizin umumî vaziyetini mütalaaya alınca gördük ki, 40 bin köyden ancak 8 bininin nüfusu dört yüzden yukarıdır ve 32 bin köyümüzün nüfusu dört yüzden aşağıdır. Bu 32 bin köyün 16 bininin nüfusu da 150'den azdır. Binaenaleyh, 16 bini 150'den aşağı, mütebaki 16 bini 150'den yukarı ve 8 bini 4 yüzden yukarı olan köyleri öğretmenlemek ve burada bulunan köylümüzün çocuklarını okutmak üzere tedbir almak mecburiyetindeyiz. Bugün köylerde fiilî olarak çalışmakta olan okullarımız 4.500'dür. Eğitmenli okullarımız da 4 bin ve orada okuttuğumuz çocukların adedi ise 19 bindir. Şu hâlde köylerimize göndereceğimiz öğretmenleri birinci kademede nasıl hazırlamak lâzım geliyor; evvelâ bunu düşünmek iktiza ediyordu. Onu halle çalıştık. Şimdiye kadar şehir muallim mekteplerinden köye gitmiş olan ve orada hakikaten idealist bir ruhla çalışmış bulunan öğretmen arkadaşlarımız yok değildir. Onların mühim bir kısmının köylerde duramamış ol-

maları, sadece bir idealizm noksanından ileri gelmemiş; hazırlama hususunda gittikleri muhite intibak edecek melekeyi onlara vermemiş olmamızdan doğmuştur. Dava, sadece bir vatanperverlik, bir mefkûrecilik davası olarak mütalaa edilemez. Bunu fiilî olarak bildiğiniz için o şekilde bu gençleri yetiştirelim ve hayat tarzları o şekilde olsun ki kendilerine köyde vazife verdiğimiz takdirde tabiî olarak okul hayatları devam ediyormuş gibi olsun, vazifelerine memnuniyetle gitsinler, bu işleri seve seve görsünler diye düşündük. Onun için köy enstitülerini kurmağı düşündük. Köy enstitülerinin mahiyetlerini anlatmadan evvel burada iki arkadaşımın işaret ettiği bir noktaya parantez içinde cevap vereyim. O da enstitü tâbirine dairdir. Biz bu müesseselere köy öğretmen okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müessesler vardı. Bunları ona bağlamak istemedik. Bunlar yepyeni şeylerdir. Enstitü kelimesini biz Frenklerin telâffuz ettiği tarzda aldık ve buna alıştık. Bu isim, bazı memleketlerde büyük, yüksek amelî müesseselere verilmektedir. Meselâ Ziraat Enstitüsü bu mânâ ve mahiyette isimlendirilmiştir. Ziraat Enstitüsü, bir yüksekokuldur. İçerisinde amelî faaliyetler vardır, ilmî araştırmalar yapılır. Fakat bir kısım memleketlerde bu ismi, yalnız böyle yüksek derecedeki okullara veya ilim müesseselerine vermezler. Daha aşağı derecede olanlara da vermektedirler. Fransa'da ve İtalya'da böyledir. Bizde de buna alışılmıştır. Bildiğiniz gibi İsmet Paşa Kız Enstitüsü, nihayet orta derecede bir okuldur. Buna enstitü denilmesinin sebebi, içerisinde talebesini amelî faaliyete sevk edici, tatbikat yaptırıcı ve meleke kazandırıcı birtakım atölyelerin ve faaliyetlerin bulunmasıdır. Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazarî tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi amelî birtakım faaliyetlerde bulunduğu için okul adıyla anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi, muvafık gördük. Ens-

titüde yetişecek öğretmenlere umumî ve meslekî kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri vakit köy hayatında âmil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyi alınabilecek insan olabilmesi için amelî bilgiler de verilecektir. Bunun bel kemiğini, amelî bilgi ve melekenin esasını, gidecekleri, çalışacakları muhit köy olduğuna göre, ziraatın teşkil edeceği şüphesizdir. Onun için enstitüleri kurarken bunları nerelerde açmak lâzım olduğunu iklim bakımından, ziraat şartları bakımından tetkik etmek ve o suretle bunları tesis etmek muvafık olacağı kanaatinde bulunarak Ziraat vekâletinden sormağı muvafık bulduk. Öyle yaptık. Binaenaleyh enstitülerin tesis edileceği mıntıkalar ihtisas vekâleti olan Ziraat vekilliği tarafından tespit edilmiştir. Yine parantez içinde ve bu vesile ile bu hususta endişe izhar eden arkadaşıma cevap vereyim: Bu işte idarî bir mahiyet mevzubahis değildir. Filân vilâyet büyük, filân vilâyet küçük meselesi yoktur. Arz ettiğim gibi ziraî mahiyet ve iklim mevzubahistir. Bilfarz Isparta'da açılacak enstitüde Konyalı çocuklar da okuyacak, bu köy enstitüsünde Konya'nın ilk öğretmen eksiğini tamamlayacak elemanlar yetişmiş olacaktır... Enstitülere alınacak talebenin seçiminde düşündüğümüz şu olmuştur; şimdiye kadar ilk öğretmen yetiştirmekte uğradığımız hataya şu veya bu mülâhaza ile yeniden düşmemek için kati olarak köyde yaşamış ve köy ilk okullarının her iki devresini bitirmiş çocukları almayı doğru bulduk. Arkadaşlarım biliyorlar ki, bir seneden beri memleketimizde mevcut üç sınıflı köy ilk okullarını beşe çıkarmak yolundayız. Bu sene bunların dördüncü sınıfları tam teşekkül etmiştir. Bir kısmının beşinci sınıfları da açılmıştır. Önümüzdeki sene dördüncü ve beşinci sınıflar tamamen açılmış ve işler bir hâle sokulmuş bulunacaktır. Binaenaleyh esasen köyde mevcut olan ve bu seneden evvelki senelere kadar üç sınıflı olan köy okulları

beşe çıkmış olacaktır. Oradan gelecek çocukları, şu veya bu şekilde tereddüde mahal vermeksizin, imtihan ederek, karakterlerini yoklayarak ve bedenî kabiliyetlerine bakarak, seçip enstitülere alacağız. İçtimaî bir sınıf doğurma meselesi mevzubahis değildir. Partimizin programında da yazıldığı veçhile esasen rejimimiz sınıf ve imtiyaz kabul etmez. Yalnız hayat tarzı bakımından meslekî zümreler, biz ister kabul edelim ister kabul etmeyelim, mevcududur, çiftçi vardır, demirci vardır, tüccar vardır, memur vardır. Bunlar birtakım çalışma ve iş zümreleridir. Başka bir siyasî ayrılık ifade eden kümeler değildirler. Böyle olduğuna göre zaten köylü ve çiftçilik etmekle meşgul olan vatandaşlarımızın çocuklarını okutmak için onların hayatından başka bir hayatla ülfet etmemesini istediğimiz ve o bakımdan yetiştirdiğimiz insanları yeni bir sınıfın müvellidi addetmeyi bendeniz doğru bulmuyorum. Kaldı ki bizim arzumuz, bir arkadaşımızın da burada izah ettiği gibi, köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü, bu arz ettiğim bilgi ve melekelerle teçhiz edip onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir. Onları müstahsil, kendi tarlasında ve muhitinde kuvvetli yapmak ve istihsal kabiliyetini arttırıp memleketin sosyal seviyesi kadar ekonomik seviyesini de yükseltmektir. Binaenaleyh sınıf teşekkülü hatıra gelemez. Bu suretle köylere sevk edeceğimiz öğretmenleri yetiştirecek bu müesseselerin gayesini tebarüz ettirdikten ve oraya alacağımız çocukları nasıl alacağımızı arz ettikten sonra iki noktayı yüksek huzurunuzda tebarüz ettirmek isterim: Bu enstitüden çıkacak öğretmenler ilk tahsil vermek bakımından şehir öğretmen okulundan yetişecek arkadaşlarından aşağı olmayacaktır. Çünkü bizim köyde vereceğimiz ilk öğretim, şehirde vereceğimiz ilk öğretimden aşağı olmayacaktır. Bunları beş senede yetiştiriyoruz. Köy okullarında da ilk tahsili beş senede veriyoruz. Fakat fark

şuradadır: Köy ayrı bir muhittir, tabiat ve ekonomik bakımından. Burada o muhite hazırlıyoruz, şehirdekini de şehir muhiti için hazırlamaktayız, o kadar... Onun içindir ki, enstitülere alacağımız gençleri beş senelik bir tahsile tâbi tutacağız... Bir arkadaşım da başka bir kaygı izhar ettiler. Gene bu öğretmenler vazife aldıktan sonra başka işlere giderler, devlet memuriyetine kaçarlar, buna mâni olacak tedbirler almalıdır buyurdular. Bu tedbir işin mahiyetinden çıkmak üzere alınmış demektir. Çünkü biz tarlasını vereceğiz, tarlasını ekmek için her türlü vasıtayı vereceğiz; evini vereceğiz ve bundan ayrı olarak da ücret vereceğiz. Bu yaşama imkânlarını kendi tahsil seviyesine göre bu arkadaş başka yerde bulamayacaktır ve başka yere gitmeyecektir. Kaldı ki köy öğretmenine biz otuz senelik bir hizmeti mecbura tahmil ediyorduk. Encümendeki arkadaşlar bu otuz seneyi yirmiye indirmeği muvafık buldular, biz de kabul ettik. Şu hâlde yirmi senelik bir mecburî hizmetleri var demektir. Bu mecburî hizmet, şu düşünce ile konmuştur. Köyden aldığımız, enstitüye getirdiğimiz ve oradan okutup çıkarttığımız bu gençler, kız olsun, erkek olsun iki vazifesi olduğunu ve bu vazifelerinin hayatlarının sonuna kadar devam eder mahiyette bulunduğunu evvelden bilsinler. Vazifelerinden biri memleket müdafaasıdır, ikincisi de köydeki çocukları okutmaktır. Bunun haricinde vazifeleri yoktur. Bunu bilsinler ve böyle yapsınlar. Onun için kaçmak mevzubahis değildir, gitmek mevzubahis değildir. Esasen cazip noktaları olduğunu kanun mütalaa edildiği zaman bütün arkadaşlarımız görecektir. Fazla söyleyerek başınızı ağrıtmak istemiyorum. Yetiştireceğimiz bu öğretmenlerle, 15 senelik programımız tahakkuk ettiği zaman asgarî bir buçuk milyon köylü çocuğu okuma imkânı kazanacaktır. Emin Sazak arkadaşım, eğitmenler hakkında bazı endişeler izhar ettiler. Eğitmenlerimiz hakikaten çalışkan, vazifesini sever ve bilaistisna her yerde müfit

olmaktadırlar. Kendilerinden memnunuz. Bu teşkilâtı idame etmek faydalıdır. Ve bir müddet için zarurî olacaktır. Bunu şimdi getirdiğimiz kanunla karıştırmamak lâzımdır. Çünkü eğitmenler askerlik vazifesini yapmış ve bir senelik kurstan geçmişlerdir. Onlara bugün de fiilî olarak beş senelik ilk tahsil verdiremiyoruz... Bu kanun en aşağı 15 sene sonraki bir hakikati bugün bize tatlı bir hayal olarak düşündürmektedir.

24 madde ve bir geçici maddeden oluşan Köy Enstitüleri Kanununda dikkati çeken maddeler ise şunlardır:

Madde 1: Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif vekilliğince köy enstitüleri açılır. (madde kabul edilmiştir)

Madde 2: Bu enstitülerin 1 numaralı cetvelde gösterilen maaşlı muallimleri ve memurları 3656 sayılı kanunun ikinci maddesine bağlı cetvelin Maarif vekilliği kısmına ilâve edilmiştir. (madde kabul edilmiştir)

Madde 3: Enstitülere tam devreli köy ilk okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstait köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif vekilliğince tespit edilir.

TBMM'de oylama sırasında kanunun maddeleri üzerinde görüş bildirmek isteyen milletvekillerine söz verilmiştir. Kanunun üçüncü maddesinde geçen "tam devreli köy ilk okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstait köylü çocuklar seçilerek alınırlar," ifadesine vurgu yapan konuşmalar yapılmıştır. Bingöl Milletvekili Feridun Fikri, iki hususta itiraz etmiştir:

Birisi köy hükmü mesabesinde olan bazı vilâyet ve kazâ merkezlerimiz vardır... Böyle vilâyet ve kazâ merkezleri olması yüzünden köy mahiyetinde olan birçok yerlerimizin çocukları bu istifadeden mahrum olacaklardır... Bu itibarla bendeniz bir takrir takdim ediyorum... Bazı şehir ve kasabalar vardır ki, kendisine civar köy çocukları gidip ora mekteplerinde okuyorlar. Binaenaleyh kanunun ibaresi mutlaktır. Buna göre memleketin birçok yerlerinde birçok çocuklar bu mekteplerden ve bu kanunun temin ettiği nimetlerden müstefit olamayacaklardır. Onun için prensip itibarıyla bu iş nazar-ı itibara alınacak olursa encümence daha esaslı şekilde meselenin halline imkân olur.

Maarif vekili Hasan Âli Yücel, tekrar söz alarak konuşmacılara cevaben özetle şu ifadelere yer vermiştir:

Bu yapılacak köy enstitüleri ayrı bir terbiye prensibine tâbi tutulmayacaktır. Mevcut Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve onun ruhu icra vaziyetinde olan insanlara emrediyor ki, bu memleket içerisinde bir terbiye esası vardır; köy, kasaba, şehirde ve bunların dışarısında başka bir yer varsa oralarda da ancak bu prensip tatbik olunur. Binaenaleyh, köy enstitülerinde ayrı bir terbiye prensibi, diğer okullarda ayrı bir terbiye prensibi güdülemez. Terbiye prensiplerimiz, parti programında yazılıdır. Onları tahakkuk ettirmek, bize düşen vazifedir. Bunun için köy, şehir ayrılığı mevzubahis edilemez. Amma köy hayatı da şehir hayatı değildir. Hatta köye benzer mahiyette kurulan kasabalarımız dahi bünye itibarıyla köy değildir. Binaenaleyh, terbiye vahdeti bugün mevcuttur, yarın da mevcut olacaktır, böyle bir ayrılık yoktur. İkinci noktaya ve itiraza gelince: Bu maddede "Beş sınıflı köy ilkokullarını bitirmiş köylü çocukları alınır," denilmesinin sebebi bu çocukların esasen başka yerden gelmesine imkân olmamasıdır. Demin maruzatta bulu-

nurken söyledim, bir sene sonra bütün köy ve şehirdeki ilkokullar beş sınıflı olacaktır. Köylerin ilkokullarından çıkmış bulunanlardan şu ve bu evsafta bulunanları seçip alacağız. Dava şudur: şimdiye kadar şehir öğretmen okullarına, hatta köyden gelmiş çocukları aldığımız hâlde kaloriferli, fazla konforlu tertibatlar ile, bildiğiniz tarz-ı hayatta yetiştirdiğimiz çocukları (Yine tekrar edeyim idealizm noksanından değil, alışkanlık olmadığından dolayı) köye gönderemedik, çokları bu işi yapamadılar. Aynı hataya düşülmesin diye bu kaydı kati olarak koyduk ve encümenlerdeki arkadaşlarla uzun uzun münakaşalardan sonra onlar, bu kaydı takviye bile ettiler... Esasen kanunun adı, köy enstitüsüdür. Burada yetişecekleri köye göndermek istiyoruz. Köyü, kanun tarif etmiştir. Bugün köye benzer kasabadır, köye benzer şehirdir diye indî bir tasnif yapmağa hakkımız yoktur... Fakat davanın esasını bozmayalım ve bozmamak için maddeyi olduğu gibi bırakalım.

Kâzım Karabekir, devamla, "Evvelâ şunu arz edeyim ki, bendeniz verilecek tahsilin ayrılığından bahsetmedim. O çatı altında toplanacak olanların saf köylü çocukları olduklarını, binaenaleyh, şehirler medenî âlemin birçok safahatı ile ilerlerken onların temastan ayrı olarak büsbütün saf vaziyette kalmaları ihtimali nazar-ı dikkati celp ediyor..." Hasan Âli Yücel, devamla, "... bir vatandaş şehirde hayat geçiriyor ve köyü tanımıyorsa o, millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mahiyet arz eder, köyde oturmuş şehri tanımıyorsa o, millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mevcudiyet arz eder, şeklinde bir dava mevzubahis olamaz. Şehirde otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Bu ülkünün duyuluş tarzı birdir. Belki seviye, tahsil, muhit insanların telâkkilerini değiştirebilir. Fakat bu telâkkilerin esası, belkemiğini teşkil eden şey değişmez. Onun için enstitüleri köy civarında tesis

ediyoruz... Feridun Fikri arkadaşımızın hassasiyetini pek yerinde buluyorum. Fakat köy mahiyetinde kasaba ne demektir, anlamıyorum... Haklı olarak söyledikleri şey, bazı vilâyetlerimizde ilköğretim bakımından daha dikkatli mesaiye lüzum olduğudur... Mesele, köylü çocuğunu hayat bakımından köylülük mahiyetini kaybetmeksizin yetiştirmektir, bu davayı hiçbir suretle zayıflatmayalım diyorum," diyerek düşüncesini belirtmiştir.

Her üç teklif de okunarak oylamaya sunulmuş ve teklifler kabul edilmemiş, üçüncü madde aynen kabul edilmiştir.

Enstitülerin kuruluş amaçlarına açıklık getiren 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasasının 4, 5 ve 6. maddeleri ise şu şekildedir:

Madde 4: Enstitülere kabul edilenler sıhhî sebepten gayri sebeplerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde, okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır.

Madde 5: Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif Vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecburdurlar. Mecburî hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar, devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulundukları zamana ait masrafın iki misli alınır.

Madde 6: Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylerin bunlardan istifade

etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.

Özetle yasanın 1. maddesinde Köy Enstitüsü açma yetkisi, Maarif Vekilliğinin sorumluluğuna verilirken, yasaya göre beş sınıflı köy okulunu bitiren sağlıklı ve yetenekli çocuklar, seçilecek ve okullara kabul edileceklerdir. Esasında kanunun 3. maddesinde köylü gençlerin, okullarda, köy kalkınmasında lider olarak görev yapabilecek şekilde yetiştirilmesinin amaçlandığı düşünülebilir. Kanunun öğretmen yetiştirme ile öncelikle köy sorunlarına çözüm aramanın araştırmasından çok, toplumun iktisadî kaynaklarına etki etmek için hazırlandığı düşünülebilir. Enstitüleri bitirip görevlerine atananların mecburî hizmet yılları, yirmi yıldır. Bu sürenin uzunluğu, köye öğretmen gönderilmesi meselesine de çözüm üretmek amaçlıydı. Ayrıca enstitü mezunları, altı yıl süresince 20 lira, altıncı yılın sonunda 30 lira ve on beşinci yılın sonunda ise 40 lira maaş alacaklardır. Öğretmenlere, göreve başlamalarını takip eden süreçte bir defaya mahsus olmak üzere 60 lira sermaye, tarım araç ve gereçleri ve ailesiyle geçimlerini temin edebilecekleri arazinin devlet tarafından tanzim edilmesi de öngörülmüştür.

Fakat Meclis görüşmeleri neticesinde Kanunun, Türk eğitim sistemine olumlu katkılarının yanında, uygulamada yarattığı olumsuzluklarının da olduğu söylenebilir. Özellikle beş yıllık eğitimin ardından köyden seçilen çocukların tekrar köye öğretmen olarak gönderilmeleri ve mecburî görev sürelerinin uzun olması, bu durumun da şehirde görevlendirilen öğretmenlerle aralarında dengesizliğe yol açtığı, bunun yanında Kanunun sosyal yaşamdaki hareketliliği de olumsuz yönde etkilediği, yapılan eleştiriler arasındadır. TBMM üye sayısı 429 iken, oylamaya katı-

lan milletvekili sayısı 278'dir. Oylama sonunda kabul oyu kullanan milletvekili sayısı 278 olup, ret oyu kullanan milletvekili olmamıştır. Oylamaya katılmayan milletvekili sayısı 148 ve münhaller sayısı ise 3'tür.

TBMM'de kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu, Köy Enstitülerini İlk Öğretmen Okullarıyla birleştiren 6234 sayılı kanun çıkarılıncaya kadar uygulanmıştır. Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940'ta, Hasan Âli Yücel döneminde 3803 sayılı yasa ile açıldı. 1941'de 4274 sayılı yasa ile de köylerde çalışacak sağlık memurlarının ve ebelerin bu okullarda yetiştirilmesine karar verildi.

Kanunun kabul edilmesinden sonra, Maarif Vekili sıfatıyla Hasan Âli Yücel, şu konuşmayı yapmıştır:

> Bizim hazırladığımız, encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun lâyihasını şu an da kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için yüksek heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihî anda en derin teşekkürlerimi arz ederim.

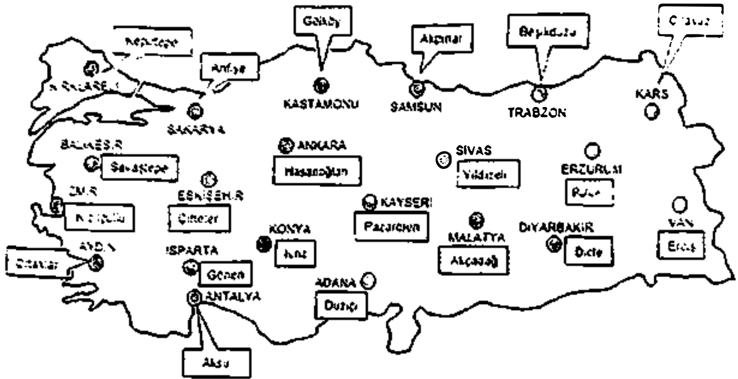
Bu süreçte, Köy Enstitülerinin kurulacağı yerlerin tespiti konusu üzerinde uzun süre durulmuştur. Enstitülerin kuruluş süreçlerine dair Pakize Türkoğlu, şu değerlendirmelere yer vermektedir:

> Enstitü müdürleri Ankara'dan görev yerlerine uğurlanırken onlara bildirilmişti. Yapacakları öncelikli işlerden biri, kuruluş yerlerinin alım satımını hemen bitirip, topoğrafya haritasını çizdirerek bakanlığa göndermek-

ti. Gecikenlere yeniden yazılmıştı. Yeni kuruluşların yapıları, karanlık koridorlarında öğrencilerin hayal gibi dolaştığı eski tip yatılı okullara benzemeyecekti. Öğrencinin kalacağı yerler, ellişer ya da en çok yüzer kişilik kümeler için, etüt ve yemek odasını, mutfağını, küme öğretmeninin konutunu da içine alan birimler olarak düşünülmüştü... Ancak yörenin özelliğine göre her bölgedeki enstitünün gereksinimleri değişikti. Her enstitünün geleceğe yönelik durum planı ve yapıların projesi, bir an önce tamamlanmalıydı. Türkiye'de bugün kentleşmede bile plan proje aranmazken, o dönemde, bu kurumların plana, projeye bağlanması için mimarlar arasında yurt çapında bir yarışma açılmıştı. Yarışmaya katılacak mimarlar için projesini yapmak istediği enstitüye gidip orada en az bir hafta kalarak inceleme yapması koşulu koyulmuştu. Yöreyi, kuruluş yerini, yöresel mimari ve yapı tekniklerini görecek, kurulmakta olan enstitülerin çalışmalarını yakından izleyerek projesinde bunlardan yararlanacaktı. Yarışma kurulunda; doktor, genel müdür, enstitü müdürü, tarım uzmanı vb. uzmanlar bulunuyordu...

2- Enstitülerin Teşkilatlanmaları ve Eğitim Yapıları

Enstitüler, büyük kentlerin dışında, köy yaşamına uygun araziye sahip, ana ulaşım yollarına yakın, su sorunu olmayan, belli bir bölgeyi temsil edebilecek özellikleri taşıyan yerlere kurulmalıydı. Enstitülerin kurulması planlanan yerlerin çoğunda yapı mevsimi kısaydı. Kış gelmeden üstü örtülü yapılara girilmezse, büyük zorluklarla karşılaşılacaktı. Enstitü sayısı, 1945'te 20'ye, 1948'de 21'e çıkarıldı. Enstitüler, bölge esasına göre kurulmuştu. Her enstitünün sorumlu olduğu 3-4 il vardı. Enstitüler, tespit edilen illerin köylerindeki eğitmenlerin yetiştirdiği öğrenciler arasından seçiliyordu. Enstitülere, genellikle en yakınındaki köyün adı veriliyordu. Bunun en yerli, en millî ve halka en saygılı adlandırma yöntemi olacağı düşünülmüştü.

Ayrıca her Enstitünün dönemin koşulları nispetinde birden fazla ilden oluşan bir bölgeye hizmet etmesi düşünülmüştür. Böylece Türkiye'nin bütün illerinin bir Enstitünün etki alanı içinde olmasına özen gösterilmiştir.

AKSU
KÖY ENS

Tablo: Köy Enstitüleri ve

Enstitünün Adı/Bulunduğu İl	**Kuruluşu**
1. Çifteler-Eskişehir	1937
2. Kızılçullu-İzmir	1937
3. Kepirtepe-Kırklareli (Lüleburgaz)	1938
4. Gölköy-Kastamonu	1939
5. Düziçi-Adana (Haruniye)	1940
6. Arifiye-Kocaeli (İzmit)	1940
7. Aksu-Antalya	1940
8. Savaştepe-Balıkesir	1940
9. Gönen-Isparta	1940
10. Cılavuz-Kars	1940
11. Akçadağ-Malatya	1940
12. Pazarören-Kayseri	1940
13. Akpınar-Samsun (Lâdik)	1940
14. Beşikdüzü-Trabzon	1940
15. Hasanoğlan-Ankara	1941
16. İvriz-Konya	1941
17. Pamukpınar-Sivas (Yıldızeli)	1941
18. Pulur-Erzurum	1942
19. Ortaklar-Aydın	1944
20. Dicle-Diyarbakır (Ergani)	1944
21. Ernis-Van	1948

Kaynak: Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınla
İstanbul 2005, s. 176-177.

	Enstitünün Kesimine Giren İller
	Afyon, Kütahya, Uşak, Konya
	Manisa, Denizli, Aydın
	Edirne, Tekirdağ
	Çankırı, Çorum, Zonguldak, Sinop
	Maraş, Gaziantep
	Bursa, Bilecik, İstanbul, Bolu
	Muğla, Mersin
	Çanakkale
	Burdur
	Artvin, Ağrı
	Tunceli-Elazığ
	Yozgat, Kırşehir, Niğde
	Amasya, Tokat
	Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize
	Ankara, Çankırı
	Nevşehir, Niğde
	Erzincan
	Bingöl
	Denizli
	Urfa, Mardin, Bitlis
	Hakkâri

Enstitüler, gelişmiş yerleşim merkezlerine değil, onların dışında geniş toprağa sahip bozkırlara kurulmuştur.

Enstitülerin sayılarının hızla artması üzerine Millî Eğitim Bakanlığı, bu okulların teşkilatlarını düzenlemeye karar vermiş ve 19 Haziran 1942 tarihinde, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu çıkarılmıştır. Mecburî ilköğretimi hızlı ve geniş ölçüde yaymak, 1937 yılından beri yapılan faaliyetlerle geliştirilmesine çalışılan köy okullarını ve enstitülerini devamlı ve düzgün bir şekilde işletmek amacıyla çıkarılan ve 10 bölüm ile 71 maddeden oluşan bu kanun, özetle şu esasları içermektedir:

*Birinci bölüm*de, okulların ve yönetimlerinin örgütlenmesi ve disiplin kurulları başlıkları altında iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümde, köylerde zorunlu ve parasız eğitim (Md. 1), eğitmen ve öğretmen atamaları, gezici müfettişlikler, köy enstitüsü müdürlerinin görev ve yetkileri (Md. 2, 3 ve 4), il/ilçe millî eğitim müdürlükleri, il sağlık müdürlükleri, tarım müdürlüklerinin köy ve bölge okulları ile ilgili görev ve yetkileri (Md. 5 ve 6), disiplin kurulları (Md. 7, 8 ve 9) konuları üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

*İkinci bölüm*de, köy eğitmen ve öğretmenlerinin görev ve yetkileri (Md. 10) belirlenmiştir. Köy öğretmen ve eğitmenlerinin görev ve yetkileri, okul ve kurslarla ilgili işler ile köy halkını yetiştirmekle ilgili işler olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Köy öğretmen ve eğitmenlerinin okul ve kurslarla ilgili görev ve yetkileri şöyle saptanmıştır:

Köy okulu binasının işliğinin yapılışında ve bahçesinin kuruluşunda aktif görev almak, bu okullara verilen eşyayı en iyi şekilde korumak, hayvanlara bakmak ve onları üretmek.

Okula ait araziyi örnek olabilecek şekilde işlemek, boz (boş, ekilmemiş) bırakmamak.

Köy okulu işliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek.

Köyde okul öğrencisinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü önlemi almak ve aldırmak.

Öğrencilerin sağlık durumlarını bozucu olayları önlemeye ve gidermeye çalışmak ve bunun gerektirdiği önlemleri almak ve aldırmak.

Denetim bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlıklarını kurmak gibi el birliği isteyen işlerde birlikte çalışmak.

Eğitmen ve öğretmenlerin köy halkını eğitmekle ilgili görev ve yetkileri de yasaya göre şöyle saptanmıştır:

Köy halkının millî kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından çağın şartlarına ve gereklerine göre yetiştirmek, millî bayramlarda, okul açılışlarında, yerel yönetimlere göre kutlanan iş günlerinde törenler yapmak, köy halkını radyodan üst düzeyde faydalandırmak.

Köylülerin ekonomik hayatını geliştirmek için tarım, sanat, teknik alanlarda onlara örnek olacak işler yapmak ve köylülerin üretime katkı sağlamasına yardımcı olmak.

Köyde ve yakın çevrede bulunan tarihî eserlerin korunması, soyunun tükenmemesi gereken bitki ve

hayvan türlerinin yok olmaması için muhtar ve diğer kuruluşlarla irtibat kurmak.

Köy halkının iyi ve kötü günlerinde yanında olmak ve bunun için gereken devlet desteğinin sağlanmasında yardımcı olmak.

Millî savunma, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme gibi işlerde köylülerle iş birliği kurmak.

Bulunulan çevreye göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı; bisiklet, motor ve traktör kullanma gibi yeteneklerle yetişmelerini sağlamak.

Yasanın *üçüncü bölüm*ünde, okullara kabul ve devam başlığı altında, köy okullarının çalışma zamanları (Md. 12), okula devam zorunluluğu yaşları (Md. 13), bölge pansiyonlu köy okullarının işleyişi (Md. 14), okula devam-devamsızlık, devamsızlıklarda yapılacak işlemler, devamsızlık cezalarının uygulanması (Md. 15, 16, 17) konularında düzenlemeler getirilmiştir.

*Dördüncü bölüm*de, öğrencilerin ders araç ve gereçlerinin sağlanması (Md. 18, 19) ve köy bütçelerinden okula ayrılacak ödeneklerin belirlenmesi (Md. 20, 21) konuları düzenlenmiştir.

*Beşinci bölüm*de, okul yapımı ve onarımı başlığı altında, okul binaları ve arsaları ile ilgili olarak muhtarların sorumlulukları (Md. 22), bölge köy okullarına bölge muhtarlıklarınca ödenek ayrılması (Md. 23), orman yasasına göre okul yapımında kereste verilmesi (Md. 24), köy halkının (18-50 yaş) yılda en çok 20 gün okul yapımında çalışma zorunluluğu ve bu kurala uymayanlar hakkında yapılacak işlemler (Md. 25, 26), köy okulu ve köy enstitüsü yapımında malze-

melerden resim ve harç alınmaması (Md. 27) konuları düzenlenmiştir.

*Altıncı bölüm*de, köy okulunun bulunduğu köy sınırları içindeki tarıma uygun araziden öğretmenin ve ailesinin geçimi, okul öğrencilerinin ders uygulamalarına yetecek kadar arazinin okula ayrılması, mevzubahis arazinin satın alınması ve bu konuda yardımcı olmayan köylülere uygulanacak yaptırımlar (Md. 28, 29) ve okul için ayrılan arazi üzerinde meydana getirilen taşınmazların köylüye, kullanımının ise öğretmen ve eğitmenlere ait olması (Md. 30) konularında düzenlemeler getirilmiştir.

*Yedinci bölüm*de, köy okullarında görevli eğitmen, öğretmen, gezici başöğretmenlerin ödüllendirilmeleri ve cezalandırılmaları ile bunlar için uygulanacak esaslar, cezaların takibi, disiplin suçu sayılan davranışlar, izinler, aylıktan kesme ve meslekten çıkarma cezaları konularında düzenlemeler getirilmiştir (Md. 31-37).

*Sekizinci bölüm*de, genel itibariyle Köy Enstitüleri ve bu enstitülerin köy okulları ile ilgili işleri düzenlenmişti.

*Dokuzuncu bölüm*de, Köy Enstitülerinde görev yapan kişilerin atama, yükselme, ödüllendirme usûlleri belirlenmiştir.

Son olarak ise *onuncu bölüm*de, Köy Enstitüleri ile ilgili çeşitli konularda düzenlemeler yapılmıştır. Gerek 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu gerekse 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile Türk köyünün eğitim sorunlarının çözümüne yönelik Cumhuriyet tarihinde ilk kez en ciddî düzenlemeler yapılmıştır.

Tonguç, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu üzerindeki görüşlerini, şöyle dile getirmiştir: "4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanununun önemli bir özelliği, gereksinmelerimize uygunluk hükmünü taşımasıdır. Diğeri de geçmişten beri süregelenleri düzeltme yolu tutulmayarak yepyeni ve köy bünyesine uygun bir örgütlenme, köy okuluna yeni bir anlam ve şekil verme, köy eğitmen ve öğretmenlerini yeni bir görevin adamı yapma amaçlarını gütmesidir."

Enstitülerin başarılı bir biçimde görev yapabilmeleri için, başlarına işlerini çok iyi bilen ve bakanlıkla uyum içinde çalışabilecek müdürlerin de kurucu müdür olarak getirilmeleri gerekmekteydi. Müdürlüğe atananların birçoğu, Tonguç'un Gazi Eğitim Enstitüsünden öğrenci olarak tanıdıkları idi. Diğerleri de genellikle yurt gezilerinde tanıdığı, seçtiği kişilerdi. Tümü, önceden açılmış olan eğitmen kurslarında denenmişlerdi. Enstitüleri, en zor koşullarda çalışarak, insanüstü çabalarla bu kadro kuracaktı. Çevrelerinde oluşan iş arkadaşları halkaları giderek genişleyecek; yönetici, öğretmen ve usta öğretici sayıları artacaktı.

İsmail Hakkı Tonguç

Tonguç, daha yasa çıkmadan önce açılacak Köy Enstitülerinin müdürlerini belirleme işine ağırlık vermiştir. Bu şekilde hareket etmesi ise şu nedenlere dayandırılabilir: Okulların kurulacağı arazilerin belirlenmesi ve tarım faaliyetlerinin gecikmemesi için hemen çalışmalara başlanması. Bu süreci Tonguç'un tek başına çözüme kavuşturması mümkün gözükmemekle birlikte, Enstitü müdürlerine, yeteneklerini ve güçlerini gösterebilmeleri için her türlü olanak sağlanmıştır.

1937-1948 yılları arasında Köy Enstitülerinde görev yapan müdürler, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo: Köy Enstitüleri Müdürleri (1937-1948)

Adı/Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi	İlk Çalışan Müdürlerin Adları
1. Akçadağ/ Malatya	1940	Şinasi Tamer, Şerif Tekben
2. Akpınar/ Samsun	1940	Nurettin Biriz, Enver Kartekin
3. Aksu/Antalya	1940	Talat Ersoy, Halil Öztürk
4. Arifiye/Kocaeli	1940	Süleyman Edip Balkır
5. Beşikdüzü/ Trabzon	1940	Hürrem Arman, Osman Ulkümen
6. Cılavuz/Kars	1940	Halit Ağanoğlu
7. Çifteler/ Eskişehir	1937	Remzi Özyürek, M. Rauf İnan, Osman Ulkümen
8. Dicle/ Diyarbakır	1944	Nazif Evren
9. Düziçi/Adana	1940	Lütfi Dağlar
10. Ernis/Van	1948	İbrahim Oymak
11. Gölköy/ Kastamonu	1939	Ali Doğan Toran
12. Gönen/Isparta	1940	Ömer Uzgil
13. Hasanoğlan/ Ankara	1941	Lütfi Engin, Hürrem Arman, M. Rauf İnan
14. İvriz/Konya	1941	Recep Gürel, İ. Safa Güner
15. Kepirtepe/ Trakya	1938	Nejat İdil, İhsan Kalabay

16. Kızılçullu/ İzmir	1937	Emin Soysal, Hamdi Akman, Talat Ersoy
17. Ortaklar/ Aydın	1944	Hayri Çakaloz
18. Pamukpınar/ Sivas	1941	Şinasi Tamer
19. Pazarören/ Kayseri	1940	Sabri Kolçak, Şevket Gedikoğlu
20. Pulur/ Erzurum	1942	Ahmet Korkut, Aydın Arıkök
21. Savaştepe/ Balıkesir	1940	Sıtkı Akkay

Müdürlerin başarılı olmalarını sağlayan birinci etken, kurum personeli arasında sevgiye dayalı bir iletişim kurmaları ve despotluktan uzak durmalarıdır. İkincisi, kamu kaynaklarını olabildiğince verimli kullanmaları ve yeni kaynaklar yaratmalarıdır. Üçüncüsü, başarılı olamadıkları işlerden sorumlu olacaklarını bilmeleridir. 22 Nisan 1940 tarihli Köy Enstitüleri Kanununun 17. maddesi uyarınca, bu müesseselerden, yani aşağıda adları yazılı okullardan mezun olanlar, öğretmen sıfatıyla tayin edilebileceklerdir: Yüksekokullar ve üniversite fakülteleri mezunları, Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları, Öğretmen Okulları mezunları, Ticaret Liseleri ve Orta Ziraat Okulları mezunları, Erkek Sanat Okulları ve Kız Enstitüleri mezunları, Köy Enstitüleri mezunları, İnşaat Usta Okulları mezunları ve bu kurumların dışında her türlü teknik ve meslekî okullar mezunları.

Köy Enstitülerinin Gelişimi

Ders Dönemi	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı
1937-1938	2	12
1938-1939	3	25
1939-1940	4	40
1940-1941	14	234
1941-1942	17	294
1942-1943	18	354
1943-1944	18	368
1944-1945	20	487
1945-1946	20	505
1946-1947	20	547
1947-1948	20	642
1948-1949	21	209
1949-1950	21	672
1950-1951	21	597
1951-1952	21	570

Enstitülerin kuruluş aşamaları İkinci Dünya Savaşı'nın ağır koşullarının yaşandığı döneme karşılık gelmesi sebebiyle, bu kuruluşlara sağlanan devlet desteğinin az olduğu düşünülebilir. Devlet bütçesinden ayrılan ödeneğin o günün koşullarında yetersiz olduğu konusunda devletin olanakları nispetinde enstitülere ayrılan sınırlı bütçenin ortaya çıkardığı sorunlar, daha çok Köy Enstitülerindeki öğrencilerin ve çalışanların kendi çabaları neticesinde elde ettikleri mâlî kaynaklarla giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde savaşın beraberinde getirdiği kıtlığın neden olduğu olumsuz gelişmeler, enstitülerin temel felsefesi olan üretici eğitimini ön plana çıkarmıştır.

Enstitü öğrencilerinin ve eğitmenlerinin gerçekleştirdiği bu müesseselerin kuruluş dönemindeki ça-

lışmalar, ekonomik örgütlenmelerle desteklenmiştir. 1942 yılında çıkarılmış olan 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanununun 62. maddesinde, enstitülerdeki öğretmenin, eğitmenin, öğrencinin ve köy halkının gereksinimleri esas alınmak suretiyle, Maarif Vekilliğinin denetiminde "Köy Enstitüsü veya Köy Okulu Üretim ve Tüketim Kooperatifi"nin kurulabileceği belirtilmiştir. Bu sayede enstitüler, gereken mal ve hizmetlerin temininde köylülerden istifade edebileceği gibi, aynı şekilde köylüler de enstitüden yararlanabilecektir. Ayrıca bu sistem aracılığıyla öğretmen, öğrenci ve köylüler arasında dayanışma ve yardımlaşma ruhunun da geliştirilmesi esas alınmıştır.

Enstitülerin mâlî kaynakları arasında sayılabilecek diğer bir başka ekonomik örgütlenme biçimi de 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu dâhilinde düzenlenmiş olan *"Köy Öğretmenleri Tekaüt Sandığı"* ile *"Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı"*dır.

Enstitülerin önemli sayılabilecek kazanımlarından birisi de öğrencilerin kalacağı yerlere ve işliklere dair yeni düzenlemeler getirmiş olması idi. Pakize Türkoğlu, bu yeni düzenlemeye ilişkin şu ifadelere yer vermektedir: "Yeni kuruluşların yapıları, karanlık koridorlarında öğrencilerin hayalet gibi dolaştığı eski tip yatılı okullara benzemeyecekti. Öğrencilerin kalacağı yerler, ellişer ya da en çok yüzer kişilik kümeler için, etüt ve yemek odasını, mutfağını, küme öğretmeninin konutunu da içine alan birimler olarak düşünülmüştü." Henüz kuruluş aşamasındaki enstitü yapıları, mimarî projeyi hazırlayan mimarlarca derslikleri, işlikleri, bağı-bahçesi, tarlası, ormanı, ahırı, ağılı, tavlası, kümesi vb. birimlerden oluşacak biçimde tasarlanmıştır. Bu planlama sürecinde en hassas olunan konu, enstitünün inşâ edileceği yerin

özelliğine göre ihtiyaçların ve beklentilerin öncelikler arasında gözetilmiş olması idi.

Enstitülü öğrenciler kendi okullarını inşâ ederken.

Öğrenciler alınmaya başladıktan sonra ve enstitülerin olanaklarının elverdiği ölçüde daha önce de söz edildiği gibi bir yatılı eğitim-öğretim kurumunun gereksinimlerini karşılayacak yapıların oluşturulması işine girişilmiştir. Ayrıca eğitim-öğretimin devam ettirildiği bu süre zarfında gerek enstitüde duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda gerekse yarım kalan işler esas alınmak suretiyle ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır. Burada dikkat edilmesi gerek önemli bir husussa, Köy Enstitülerinin fizikî altyapısının sadece Bakanlıktan ayrılan ödeneklerle gerçekleştirilemeyeceği gerçeğidir. Bunun gerçekleştirilmesi, dönemin şartları gereği zor olmakla birlikte Bakanlık kaynakları dikkate alındığında, bunun için çok uzun yılların geçmesi gerekirdi. Çünkü, sıkça söylenildiği gibi, savaş koşulları altında devletin bu işler için ayıracak yeterli derecede kaynağı sağlaması güçtür. Bu nedenle Köy Enstitüleri, sınırlı ödeneklerle ve bunun yanı sıra tümüyle de öğrencilerin ve öğretmenlerin bedensel, zihinsel özverili çalışmalarıyla kurulmuştu.

3- Enstitülere Öğrenci Kabulü ve Enstitülerde Eğitim-Öğretim

a) Öğrenci Kayıtları

Enstitülerin kuruluş devresinde çıkarılmış olan *Köy Enstitüleri Kanunu*nun 3. *maddesi*nde, "Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş, sağlıklı ve yetenekli köy çocukları seçilerek alınır," ifadesine yer verilmiştir. Bu kanun maddesi dâhilinde enstitülerin açılmasını takiben öğrenci alımına başlanmıştır. Her enstitü, kendi bölge alanına dâhil illerden öğrenci almakla yükümlü tıtulmuştur. Ülke genelinde enstitülerin sayılarının artırılmasıyla birlikte yasa kapsamında hareket edilmeye çalışılmıştır. Enstitülere öğrenci seçimi hususunda İsmail Hakkı Tonguç, özetle şu değerlendirmeye yer vermiştir:

> Kars'tan Edirne'ye kadar memleketin türlü bölgelerine yayılan Köy Enstitülerine her çeşit köyden talebe alınır... Bunları seçmek üzere köylere giden öğretmenler ile ilköğretim müfettişleri, çocuk velilerine enstitülerin amaçlarını, mahiyetlerini, buralarda okuyacakların kavuşacakları hakları uzun boylu anlatırlar. Buna rağmen, gerçekçi çocuk babalarından mühim bir kısmı müesseseyi görmeden çocuklarını vermek istemezler. Bölgelerindeki enstitüleri gördükten veya oralara okumakta olan çocuklarla konuştuktan sonra kati kararlarını verirler. Ondan sonra, çeşitli kıyafetlere bürünmüş, düşünceleri, tahayyülleri birbirinden ayrı, çoğu köydeki çetin iş hayatından kurtulmak veya böylece beden rahatlığına kavuşmak isteyen çocuk kafileleri, köy enstitülerine doğru akmaya başlar.

Enstitülere öğrencilerin alınması sırasında başvurularını kolaylaştırmak ve daha önce belirlenmiş esaslar dâhilinde gerekli özellikleri taşıyan öğrencileri enstitülere seçip alabilmek amacıyla, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan "Köy Enstitüleri Talebe Seçim Fişi", enstitü müdürlerine gönderilmiştir. Bu matbu evrak üzerinde, üç bölüm yer almaktadır. İlk bölümde, öğrencilerin kimlik bilgileri; ikinci bölümde, öğrencinin beden durumu ve son bölümde ise öğrencinin psikolojik durumuna dair düşüncelerini ve duygularını saptayacak kısa bir kompozisyon sorusu ve bu kompozisyonu yazacağı iki satırlık bir boşluk yer almaktadır. Bu satırların altında ise başvuruda bulunan öğrenciyle görüşen İlçe Millî Eğitim memurlardan, müfettişlerinden veya gezici öğretmenlerden birinin kanaatlerine dair bilgiler mevcuttur ve her öğrenciye ait Köy Enstitüleri Talebe Seçim Fişi, öğrencilerin dosyaları içinde hassasiyetle

muhafaza edilmiştir. Millî Eğitim müdürlükleri vasıtasıyla enstitüye ulaştırılan evrâkın öğretmenler kurulu tarafından incelenmesini müteakip, belirlenen adaylar davet edilmiştir. Enstitülerin açılmasını takip eden ilk aylardan itibaren gelen ilk öğrencilerin çok azının belgesi tamdır.

Talebe seçim fişi

I Hüviyet cüzdanı sureti hulâsası

Adı ve Soyadı	Doğum tarihi	Vilâyeti	Kazası	Köyü

Velisinin açık adresi: ... Yusuf AKAR

Babasının veya ailesinin çiftçilik bakımından genel durumu: ... bir çiftçidir.

II Bedenî durumu

1 — Seçmenin çocuğun sıhhati hakkındaki kanaati: ...
2 — Gözleri iyi görüyor mu? İyi görüyor.
3 — Kulakları iyi işitiyor mu? İyi işitiyor.
4 — Bedenî bir özürü ve sakatlığı olup olmadığı? ... yoktur.

III Fikrî durumu

A. Seçmenin edindiği kanaatler

	Pekiyi	İyi	Orta	Zayıf
1 — Sözle ifade kabiliyeti	-	İyi	-	-

2 — Görgü ve bilgisi hakkında umumî kanaat (Mektep iç ve dışında edindiği bilgiler): ... bilgisi vardır.

3 — Elyazısı (Üç cümlecik bir yazı yazdırılarak): Türkün doğruyum çalışkanım yasam küçüklerimi korumak büyüklerimi saymak yurdumu budunumu özümden çok sevmektir

B Öğretmenin çocuk hakkındaki Kanaatleri:

	Pekiyi	İyi	Orta	Zayıf
1 — Çalışkanlığı	-	İyi	-	-
2 — İş başarma kabiliyeti	-	İyi	-	-
3 — Mektepteki başarısı	-	İyi	-	-

4 — Diploma veya tasdiknamede yazılı muvaffakiyet derecesi: İyi (Orta)

Seçmenlerin gözetecekleri esaslar

Adres ve imza

Köy Enstitüleri Talebe Seçim Fişi Örneği

Fay Kirby, enstitü müdürlerinden birisinden yaptığı aktarımda, evrâkı tam olmayan öğrencileri tekrar dönmeyecekleri endişesiyle geri göndermeye cesaret edemediklerine ve evrâkın tamamlanmasının birkaç yıl devam ettiğine işaret etmiştir. Enstitülerin açılmasını takip eden ilk yıllarda bazı enstitülere öğrenci bulunması sırasında karşılaşılan sorunlara ilişkin Fay Kirby, eserinde öğrenci alımlarında baskı yapıldığına dair iddialara şu ifadelere yer vermek suretiyle işaret etmiştir: "Alınan çocuklardan gelen bilgiler, baskı kullanıldığını kanıtlamıyor, hatta Köy Enstitülerini kötülemenin moda olduğu dönemde bile hiçbiri, böyle bir sav ortaya atmamıştır. Tersine üstün olan eğilim, Enstitülere gelenlerin kendi istekleriyle ve toplumsal baskıya karşı geldiklerini açıklama yönündedir."

Köy Enstitülerinin Gelişimi

Ders Dönemi	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		Toplam	Mezun Sayısı	
			Erkek	Bayan		Öğretmen	Sağlık Memuru
1937-1938	2	12	128	-	128	-	-
1938-1939	3	25	325	16	341	-	-
1939-1940	4	40	1074	107	1181	-	-
1940-1941	14	234	4933	438	5371	-	-
1941-1942	17	294	6987	705	7692	103	-
1942-1943	18	354	8834	837	9671	254	-
1943-1944	18	368	11563	1276	12839	1911	-
1944-1945	20	487	12761	1475	14236	1797	221
1945-1946	20	505	13068	1396	14464	1460	252
1946-1947	20	547	12822	1336	14158	2089	228
1947-1948	20	642	11814	1078	12892	2162	336
1948-1949	21	209	11244	773	12071	2269	220
1949-1950	21	672	13251	721	13972	1741	91
1950-1951	21	597	13322	773	14095	1760	-
1951-1952	21	570	12647	706	13173	1795	-

Kaynak: DİE, *Millî Eğitim Hareketleri*, Ankara 1967, s. 32-35, 41,47.

b) Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri

Ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum, işe dayanan bir eğitim düzeninin kurulmasını ve yapılandırılmasını gerektirmiştir. Köy Enstitüleri denemesi, "iş içinde, iş vasıtasıyla, iş için" öğretmenler yetiştirmeye yönelik bir hareket telakki edilebilir. İsmail Hakkı Tonguç'a göre, "bu hareket, her talebede ruhî ve bedenî faaliyet uyandırmayı, başka bir tabirle söylemek lazım gelirse, iş yaparak bir şey öğretmeyi ön plana alan bir terbiye metodudur... bu prensibe göre düşünülecek olursa iş mefhumu pedagojik bir mana intisap etmiştir," şeklinde tanımlanmıştır. İfadelerden de hareketle, iş ve meslek yaşamında fert ve toplum planına yönelik eğitim ve öğretim anlayışlarını aynı potada eritmeye çalışmıştır. Tonguç, bu faaliyetle aynı zamanda eğitimin mahiyetini, "ferdi ruhen ve bedenen kuvvetlendirerek ona geçinme hayatını idameye yarayacak müsbet ve faydalı malumatı kazandırmak ve bu hayatın icap ettirdiği pratik beceriklikleri öğretmek," diye belirtmiştir.

Köy Enstitülerinde, hayata geçirilmesi planlanan üretim pedagojisinin ilk izlerine de rastlanmaktadır. Enstitülerin kurucuları, ekonomik üretime yönelik bir eğitimin planlı bir şekilde yapılabileceği müesseselerin yalnız eğitimcilerin idarelerinde bulunacak meslek okulları olduğunu ileri sürmektedirler. Bu dönemde Türkiye'nin nüfusunu meslekler dağılımını dikkate alarak değerlendiren Tonguç, köy nüfusunun yoğunlukta olduğu gerçeğinden hareket ederek, "istikbalde Türkiye için en mühim bir terbiye mevzuu teşkil edecek olan köy hayatı..." ifadelerine yer vermiştir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşulları ve bu yönde enstitülerin kurulması önce-

sindeki genel ve meslekî eğitim teşkilatının köy hayatına bağlılık prensibine uygun olmadığı kanaatini taşıyan Tonguç, köyde takip edilmesi gereken eğitimin amacını şu ifadelerle özetler: "Azami derecede kuvvetli vatandaş, yani içtimaî mahiyette insan ve memleketin siyasî, iktisadî ve harsî hayatının inkişafına iştirak edecek, yani tabiatın bütün kuvvetlerine esir değil, hakim olabilecek bir evsafta iş adamı yetiştirmek olmalıdır." Bu ifadelerden de hareketle, köyün sosyal ve ekonomik durumu iyi bilinmeden köye faydalı olacak ve olumlu sonuçlar verebilecek çalışmalar yapılamayacağı kanaatine sahip Tonguç, bir toplumu şekillendirebilmek için öncelikle o toplumun yaşamakta olduğu hayatı ve bu hayata şekil veren hakiki şartları yaşayarak öğrenmeye bağlı olduğu kanaatine sahiptir.

Eğitmen Yetiştirme Kursları ve özellikle Köy Enstitüleri Hareketi, halkın içinden çıkmış fakat bu müesseselerde eğitilerek şuurlandırılmış köylü aydınlar niteliğindeki eğitmenler ve öğretmenler eliyle, yeniliklerin yine halka benimsetilmesi anlamında Batıcılık görüşünün uygulamaya geçirilmiş şekilleri olarak belirginleşirler. Bu anlamda, köylünün kültür seviyesinin yükseltilmesi meselesi olarak netleşir. Bu

da memleketin temelde bir eğitim meselesiyle karşı karşıya gelmesi anlamını taşımaktadır. Bu donanım ile köy okullarında takip edilecek eğitim ve öğretimin amacı, köy hayatına uygun fertler yetiştirmek, metotları da iş pedagojisine dayanan çocuğun hayatta işine yarayacak bilgi ve becerileri iş içinde kendilerine kazandırmayı hedeflemektir.

Tonguç'a göre, her yönden geri durumda bir hayat seviyesi içinde bunalıp kalan köyü eğitim yoluyla canlandıracak öğretmenlerin yetiştirilmesi öncelikli hedeftir. Bu sayede sistem mevcut Öğretmen Okullarının eğitmen yetiştirme geleneğinden de farklılaşacaktır. Enstitüler sayesinde köye okul ile beraber sağlık, modern teknik, kültür ve iktisat bilgisini götürebilecek kadroların, iş ve meslek hayatı doğrultusunda hazırlanarak, köylüye rehber olacak şekilde şuurlu bir biçimde yetiştirilmeleri hedeflenmiştir.

Köy Enstitüleri, yalnızca bir okul değil, aynı zamanda modern bir çiftlik özelliğine sahiptir. Öğrenciler, kendi binalarını kendileri yapmayı ve toprağı işlemeyi öğrenmişlerdir. Bununla beraber, bir yandan lise derslerinden biraz farklı olan müfredat programlarını izlerken, diğer yandan da yaşantılarını, köy kalkınması hedefleri gereği düzenlemişlerdir.

Anlaşılacağı üzere, enstitülerin öğretim sisteminde, her yönden yeni bir yapılanma sürecine giren toplumun temel ihtiyaçlarına daha çok ağırlık verilmiştir. Ortak ve üretici çalışma, bu yetiştirmenin temel ilkesi olmuş ve Anadolu köylüsü, buna, yüzyıllardır *imece* adı altında alışkın olduğu için, çok daha kolay ayak uydurmuştur.

Enstitülerde verilen eğitimde:

1. Yaratıcı düşünceye yer verilmesi,

2. Araştırma, deney ve tartışmayı gerektiren durumlar yaratılması,

3. Kendi kendine yahut bir araç vasıtasıyla, bir işi sonuçlandırmaya doğru, planlı şekilde çalışma alışkanlığı kazandırılması,

4. Az zamanda az enerjiyle çok iş yapmanın öğretilmesi,

5. Çevreye ve topluma etkin biçimde uyum sağlayabilecek bir gücün kazandırılması,

6. Kendi kuvvetlerini denetleyici ve başka insanlarla iş birliği yapıcı; becerilerini bir eser hâline getirecek güç kazandıran işlere ve konulara yer vermek de enstitünün önemli eğitim ilkeleri arasında yer almıştır.

Enstitülerin kuruldukları ilk yıllarda belirli bir müfredat programları olmamakla birlikte bu eğitimin esası, kırsal yaşamın temel gereksinimlerini kapsar nitelikte olmuştur. Enstitülerin 1943 yılında resmî eğitim ve öğretim planları yapılana kadar, 3803 sayılı Yasa, öğretmen ile eğitmenlere yol gösterici olmuştur.

Köy Enstitülerinde verilen eğitim programının içeriğinde yer alan dersler; kültür dersleri, ziraat dersleri ve teknik dersler olmak üzere, üç bölümde

toplanmıştır. *1943 Köy Enstitüsü Programı*na göre, kültür dersleri 114 hafta, ziraat dersleri 58 hafta, teknik dersler 58 hafta, tatiller 30 hafta olmak üzere 5 yıl 260 hafta eğitim ve öğretim görülmektedir. Programa göre toplam 44 saat olan hafta, üç temel kısma ayrılmıştır. Enstitülerde eğitim ve öğrenim gören öğrenciler, 22 saat genel kültür dersleri, 11 saat tarım ve 11 saat teknik eğitim dersleri almışlardır. 1953 yılına kadar Köy Enstitülerinin öğretim süresi, ilkokul üzerine 5 yıldı. Öğrencilere, yazları en fazla 45 gün izin veriliyordu. 1946'ya kadar uygulanan enstitü programlarında Öğretmenlik Bölümü'nün haftalık ders yükü, 44 saatti. Bunun yarısı, genel kültür ve meslek derslerine, 4'te biri iş, diğer 4'te biri de tarım etkinliklerine ayrılıyordu.

Köy Enstitülerinin 1943 Tarihli Programına Göre Dersler ve Bunların Gruplara Göre Dağılımı

Kültür Dersleri	**Ziraat Dersleri ve Çalışmaları**	**Teknik Dersler ve Çalışmalar**
Kültür Dersleri	Ziraat Dersleri ve Çalışmaları:	Teknik Dersler ve Çalışmalar:
Türkçe	Tarla Ziraatı	Köy Demirciliği
Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi	Bahçe Ziraatı	a. Nalbantlık
Matematik, Fizik, Kimya	a. Fidancılık	b. Motorculuk
Tabiat ve Okul Sağlığı	b. Meyvacılık	Köy Dülgerliği
Yabancı Dil	c. Bağcılık	a. Marangozluk
El Yazısı	d. Sebzecilik	Köy Yapıcılığı
Beden Eğitimi, Müzik ve Ulusal Oyunlar	Sanayi bitkileri Ziraatı	a. Tuğla ve Kiremitçili
Askerlik	Kümes hayvanları Bilgisi	b. Taşçılık
Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı	Arıcılık ve İpek Böcekçiliği	c. Kireççilik
Öğretmenlik Bilgisi	Balıkçılık ve Su Ürünleri Bilgisi	d. Duvarcılık, Sıvacılık
a. Toplumbilim	Ziraat Sanatları	e. Betonculuk
b. İş Eğitimi		
c. Çocuk ve İş Ruh Bilimi		
d. Öğretim Metodu ve Tatbiki		

1943 yılı kültür derslerinin içeriğinde yabancı dil ve el yazısı dersleri olmasına rağmen 1947 programında bu dersler çıkarılmıştır. Ziraat derslerinin içeriğinde ise tarla ve bahçe ziraatı, meyvecilik, zooteknik, kümes hayvancılığı, su ürünleri bilgisi gibi dersler yer almıştır. Teknik derslerde ise köy demirciliği ve dülgerciliği, yapıcılık, kireççilik gibi uygulama ağırlıklı ders içerikleri mevcuttur. Enstitüde kız öğrencilerin ders içeriklerinde ise köy, ev ve el sanatları dersleri yer almıştır.

1953-1954 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde Düziçi Köy Enstitüsünden mezun olan Turan Altuntaş, enstitülerde millî oyunlara önem verildiğini, "Ulusal oyunlarımız, enstitülerde harman olmuştu. Her sabah bin kişilik oyun halkası hep birlikte, 'Ağırlama'nın, 'Zeybek'in, 'Halay'ların, 'Horon'ların binbir çeşidi oynanır... Tamzara, üçayak, temurağa, Erzurum barı, lorke vb. ulusal oyunlarımız, tüm Köy Enstitülerinde oynanırdı," ifadeleriyle dile getirmiştir. Köy Enstitüleri, yalnızca bir okul değil, aynı zamanda modern bir çiftlik özelliğine sahiptir. Öğrenciler, kendi binalarını kendileri yapmayı ve toprağı işlemeyi öğrenmişlerdir. Bununla beraber, bir yandan lise derslerinden biraz farklı olan müfredat programları-

nı izlerken, diğer yandan da yaşantılarını, köy kalkınması hedefleri gereği düzenlemişlerdir. Öğrencilerin öğrenimlerinin her aşamasında onları köy gerçeğiyle yüzleştirecek ve buna pratik çözümler sağlayabilecek gerek akademik sahadan gerekse köy yaşantısına yakın kimseler enstitülere davet edilerek pedagojik destek bağlamında seminer gerçekleştirmişlerdir. Anlaşılacağı üzere, enstitülerin öğretim sisteminde, her yönden yeni bir yapılanma sürecine giren toplumun temel ihtiyaçlarına daha çok ağırlık verilmiştir. Ortak ve üretici çalışma, bu yetiştirmenin temel ilkesi olmuş ve Anadolu köylüsü, buna, yüzyıllardır *imece* adı altında alışkın olduğu için, çok daha kolay ayak uydurmuştur.

Enstitülerde kitap okumak, boş zamanı değerlendirmenin ötesinde aydınlanmanın bir gereği addedilmiştir. Enstitülerde dünya klasikleri ağırlıklı olarak öğrenciler tarafından okunmakla birlikte, ayrıca Uyandırılmış Toprak, Şahika, Reaya ve Köylü, Sarı Esirler, Minka Abla, Benim Üniversitelerim, Canlandırılacak Köy, Değişen Dünya, Akzambaklar Ülkesinde, Fontamara adlı kitaplar da en çok okunanlar arasında yer almıştır.

Aşık Veysel ve Ruhi Su, Köy Enstitülerinin saz ve müzik öğreticileri olmuşlardır. Ayrıca Enstitü öğrencileri, sazın yanında piyano, keman, mandolin, akordion çalmasını da öğrenmişlerdir. Tiyatro ve gösteri dallarının öğretmenleri ise Mahir Canova, Cüneyt Gökçer, Ulvi Uraz ve Saim Alpago'dur. Enstitüde öğrencilerin yazdıkları oyunların yanı sıra Yüksek Köy Enstitüsünde Sofokles'in Kral Oidipus'u, Moliere'nin Cimri'si, W. Shakespeare'nin Bir Yaz Gecesi Rüyası, Gogol'un Müfettiş'i öğrenciler tarafından sahnelenmiştir.

Talip Apaydın, enstitü öğrencilerinin sanat yönlerinin geliştirilmesine ilişkin cumartesi akşamları gerçekleştirdikleri eğlenceleri, şu şekilde tasvir etmiştir: "Millî oyunlar, şiirler, türküler, küçük temsiller... Bu çeşit sanat çalışmalarımızın ana rengi, hep halk işi olurdu. Temsiller, bazen arkadaşlarımızın kendi eserleri olurdu. Birlikte çalışarak köyde geçen bir olayı, bir sahneyi olduğu gibi canlandırırlardı. Köylülerin yoksulluğu, yanlış inançları, nasıl kolay kandırıldıkları, nasıl ezildikleri, bu temsillerde apaçık ortaya konulurdu... Köy özlemini, köy sevgisini, toprağı konu edinen şiirler yazılır, okunurdu."

İsmail Hakkı Tonguç'un 13 Aralık 1943 tarihinde bütün köy enstitülerine hitaben kaleme aldığı mektupta, enstitülerde kitap okuma alışkanlığının kazandırılması ve ilerletilmesine dair takip edilmesi gereken yönteme ilişkin değerlendirmeleri dikkat çekmektedir: "Gördüğüm enstitülerin çoğunda öğretmenleri, talebeyi tatmin edecek şekilde, kitap okumaya hevesli görmedim. Türkçe öğretmenlerinden bazıları bile istenilenden çok az kitap okumaktadır. Bu durum, öğretmenin şahsından ziyade öğrencilerin, enstitünün zararınadır. Okuma isteği kıt öğretmenlerin çoğunluk teşkil ettikleri enstitülerde hayat basitleşmekte, durgun ve sıkıcı bir manzara göstermektedir. Türlü türlü çarelere başvurarak öğretmenlere çok kitap okutma işini başarmanız ve onlarda bu itidayı kökleştirmeniz lazımdır. Bu mesele ile ilgili olarak yapılan tamimde öğretmenlerin okudukları kitapları hülasa ederek idareye verecekleri, idarenin de bunları Vekilliğe göndereceği bildirilmişti. Şimdiye kadar hiçbir Enstitüden bu gibi hülasalar gelmediğini üzülerek size duyurmak mecburiyetindeyim. Arkadaşların bu nokta üzerinde durmalarını da yeniden hatırlatıyorum."

Mahmut Makal, enstitülerde kitap okuma alışkanlığının kazandırılmasına dair şu bilgilere yer vermektedir: "Enstitülerde günde bir saat serbest okuma yapılıyordu. Bu okuma saatleri, öğrencilerin kendi başlarına ders kitapları dışındaki kitapları okumaları biçiminde yürütüldüğü gibi, öğretmenlerden seçkin bir kitabı öğrenci kümesine okuması yöntemiyle de yapılıyordu. Bu kitapların seçimi, gelişigüzel yapılmıyordu. Sınıfların düzeyi göz önünde tutularak hazırlanmış kitap listeleri vardı..."

KÖY ENSTİTÜLERİNİ KAPANIŞINA GÖTÜREN SÜREÇ

Enstitülere yönelik yapılan ve 1945 sonrasında yoğunluk kazanan eleştirilerin başlıca kaynaklardan beslendiği söylenebilir. Enstitülerin bazı kurucularından, enstitü müdürlerinden ve öğrencilerden gelen eleştiriler, tutucu çevrelerin yaklaşımı ve son olarak solcu çevrelerden gelen eleştiriler, bu kaynakların menşeini teşkil etmektedir.

1943 yılında toplanan İkinci Eğitim Şûrâsı günlerinde, Köy Enstitülerinin aleyhinde propagandalar ve eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1946 seçimleri öncesinde ise muhalefet, enstitülere yönelik aleyhteki propagandalarını artırmış ve buna daha geniş çevreleri de ortak etmeyi başarmıştır. Muhalefetin giderek enstitüler üzerinde yoğunlaşan baskılarını, Dicle Köy Enstitüsü müdürü Nazif Evren, şu ifadelerle nakletmektedir: "Karalamalar gırla gidiyordu. Köylerdeki okul yapımı gevşedi. Köy Enstitüsü müdürleri ve bakanlıktaki bu kurumların başları yerlerinden, görevlerinden alınmaya başladılar. Büyük Millet Meclisi, havasını bu propaganda doğrultusunda yöneltti. Bakanlığın tutumu değişti. Yücel, Tonguç, Ferit Oğuz Bayır işbaşından uzaklaştırıldılar." Enstitüler üzerinde 1946 yılı başlarından itibaren yoğunluğunu giderek artıran eleştiriler, nihayetinde suçlamalara dönüşmüştür.

1- Hükümet Programlarında Köy Enstitüleri Kanununa Dair Düzenlemeler

CHP hükümetleri, Cumhuriyet'in sağlam temeller üzerinde yükselebilmesinin ana dayanağını oluşturan eğitimi göz ardı edemezdi ve etmedi de. Nitekim hükümet programlarında 1935 yılından itibaren büyük bir eğitim hamlesi başlatıldı ve bununla birlikte enstitülerin temel politikası belirlendi.

Sistemin olgunlaştırılması ve daha önce belirtilen olumsuzlukların giderilmesi için İkinci Saydam Hükümeti (3.4.1939-9.7.1942) döneminde üç sınıflı köy okulları, beş sınıfa çıkarılmış; 1939-1940 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde program dâhilinde dersler sabah veya öğleden sonra başlatılarak köy çocuklarının ailelerine yardım edebilmeleri sağlanırken, okula devam etme sorunu da çözümlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bahsi geçen hükümet döneminde, 16 Haziran 1942 yılında, 4274 sayılı "Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu" kabul edilmiştir. Kanuna göre, Köy Bölge Okulları, ilkokullardan sonra dört yıllık eğitim veren, amacı üretken vatandaşlar yetiştirmek olan okullar şeklinde tanımlanmıştır. Bölgeye giren köylerdeki ilkokulları bitirenler arasından köye seçi-

lip gönderilen yetenekli öğrenciler, bu okullarda 16 yaşına kadar eğitim ve öğrenim göreceklerdir.

İbrahim Ethem Başaran, kanun düzenlemesine ilişkin özetle şu tespite yer vermiştir: "Köy Bölge Okulu, zorunlu öğretim süresini dokuz yıla çıkarmak için yapılan ilk bilinçli adımdır. Hiç değilse köy çocuklarının bir kesimine, üreticiliğine yönelik temel eğitim vermek için olanak hazırlanmıştır. 1945'ten sonraki hızıyla sürdürülebilseydi, 1970'lerde dokuz yıllık temel eğitim görmüş üretici bir kuşak, Türkiye nüfusunun çoğunluğunu oluşturacaktı."

Saydam Hükümeti'ni takiben kurulmuş olan Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (9.7.1942-9.3.1943) programında, sayıca az olmasına rağmen, "Köy Enstitüleri, köylerimizi ve köylülerimizi daha şimdiden yükseltmeye başlamıştır... Türk genci, bir tek yoldan aynı hedefe yürümek için hazırlanıyor," ifadelerine yer vermiştir. Birinci Saraçoğlu Hükümeti döneminde, 15 Ocak 1943 tarihli 4357 sayılı "Hususi İdarelerden Maaş Alan İlköğretim Öğretmenlerinin Kadrolarına, Terfi, Taltif ve Cezalandırmalarına ve Öğretmenler İçin Teşkil Edilecek Olan Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı ile Yapı Sandığına ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun", yürürlüğe girmiştir. Sözü geçen kanun, ilköğretimin geliştirilmesini ve öğretmenlerin geçim durumlarını kolaylaştırıcı maddeleri içermektedir. Ayrıca öğretmen maaşlarındaki problemlerin giderilmesi açısından da önem taşımaktadır.

İkinci Saraçoğlu Hükümeti (9.3.1943-7.8.1946) programında, doğrudan Enstitülere ilişkin bir gönderme olmamasına rağmen 17 Mart 1944 tarihinde ilköğretimin geliştirilmesi hakkındaki rapor fevkalade mühimdir. Bu raporun önemli bir tarafı da 1940'lı yılların önemli sorunlarından addedilen kız çocukla-

rının okula gönderilmemeleri ya da okulu bitirmeden okuldan alınmaları gerçeğidir. Raporda, yapılması kararlaştırılan konular arasında enstitüler özelinde şu esaslara işaret edilmiştir:

1. Köy Enstitülerinden mezun olacak öğretmenleri köylere yerleştirmek için alınması gerekli kanunî önlemleri zamanında alarak köy okullarına ayrılacak araziyi sağlamak, okul binalarını hazırlatmak ve ilgililerin bu alandaki çalışmalarını sıkı bir surette takip etmek,

2. Hükümetin elindeki her türlü imkânlardan yararlanarak halka ilköğrenimi anlatmak.

Recep Peker Hükümeti (7.8.1946-5.9.1947), önceki hükümetlerden daha geniş ölçüde, programında enstitülere dair değerlendirmelere yer vermiştir. Programda, özetle şunlar ifade edilmiştir:

Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir... Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi, öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama on yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulunca teferruatlı bir uygulama planına bağlanacaktır. Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usûllere bağlanacaktır. İlkokullarını bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edilecektir. Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir millî duygu içinde yetişmelerine dikkat edilecektir. Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı artırılacaktır.

Programda, okulsuz bütün köylerin, on yıllık süre içinde okula ve öğretmene kavuşturulması için ayrın-

tılı bir plan hazırlanması da kararlaştırılmıştır. Ayrıca ilkokulu bitiren köy çocuklarının köy yaşamında işe yarayabilecek bir meslek sahibi olabilmeleri için bölge okullarının yapımına devam edilmesi, hükümet programında yer bulmuştur.

Recep Peker Hükümetini takip eden Birinci Hasan Saka (10.9.1947-10.6.1948) ve II. Hasan Saka Hükümetleri (10.6.1948-16.1.1949) programlarında Köy Enstitülerine doğrudan bir gönderme olmamakla birlikte hükümetler döneminde 5210 sayılı Kanun düzenlemesi ile enstitülerin inşâ sürecinde köylü vatandaşlara sorumlulukları bildirilmiştir.

Tek parti döneminin son CHP hükümeti olan Şemsettin Günaltay Hükümeti (16.1.1949-22.5.1950) döneminde 1949 yılı içinde "Köy Eğitimi Geliştirme Programı" hazırlanması öngörülmüştür. Bu programın hazırlanmasında göz önüne alınacak esaslar, İlköğretim Genel Müdürlüğünce 11 Aralık 1948 tarihli ve 65/25744 sayılı genelge ile teşkilata bildirilmiştir. Genelgede kısa sürede okulsuz köylerin okula kavuşturulmaları öngörülürken, köy eğitmenlerinin işine aşama aşama son verilmesi ile atamalarının ve okul işlik yapımlarının durdurulması kararları, genelgenin diğer önemli yanıdır.

Cumhuriyet Türkiyesi'ni 12 yıl süreyle Cumhurbaşkanı sıfatıyla yöneten ve 1940'lı yılların başında enstitülerin hızla örgütlenmesine destek veren İsmet İnönü'nün izlediği iç siyaset, 1945 yılından sonra yerini çok partili sisteme bırakmıştı. 1950 yılında yapılan seçim sonucunda CHP, iktidar koltuğunu, on yıl süreyle ülkeyi yönetecek Demokrat Parti'ye (DP) bırakmıştır. İkinci Menderes Hükümeti (9.3.1951-17.5.1954) programında, köy okullarına dair şu ifadelere yer verilmiştir: "Köy okulları inşâatında, Doğu

illeri ile bu iller kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tâbi tutan mevzuat kaldırılacaktır." Programda yer alan bu ifadelere rağmen Millî Eğitim bakanı Tevfik İleri, enstitülerin kapatılmasının söz konusu olmadığını bildirmiş, ayrıca Köy Enstitüleri Kanununun yakında çıkacağını ve bununla birlikte Köy Enstitülerinin Köy Öğretmen Okulları hâline getirileceğini belirtmiştir.

Neticede 8 Ağustos 1951 tarihinde, 5828 sayılı Kanun ile 5210 sayılı Kanunun 5, 6 ve 7. maddelerinin kaldırılması hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla, köy okulları binaları ve öğretmen evleri inşâatları için Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak inşâat programlarına göre Özel İdare Bütçelerinden yardım yapılacağı ve inşâat için köy halkına hiçbir mükellefiyetin verilmeyeceği kabul edilmiştir. Bir başka ifade ile 5828 sayılı Kanunla okul yapımındaki sorumluluk devlete bırakılmıştır. Kısa vâdede yükümlülükten kurtulan köylüler için bir rahatlama sağlanmışsa da kırsal sahalardaki yerleşim birimlerinin dağınıklığı ve ülkenin ekonomik durumunun yetersizliği, muhalif tarafta karara yönelik eleştirileri yoğunlaştırmıştır.

Köy Enstitüleri Kanununun TBMM'de kabul edilmesini takip eden süreçten 27 Ocak 1954 tarihli 6234 sayılı kanunun çıkarılması dönemine kadar enstitüler varlığını devam ettirmiştir. 6234 sayılı kanun ile "Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun", enstitülerin kısa fakat verimli yürüyüşünü sonlandırmıştır.

2- Enstitülere Yönelik Olumsuz Tutumlar ve İddialar

a) Enstitüler halkçılık ilkesi ile çelişiyor mu?

Kuruluşlarından itibaren, eleştiri sahiplerince enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınması, mezunlarının da yine köylerde görevlendirilmesi, toplumda bir köylü-kentli ayrımı, yani sınıf farklılığı doğuracağı ve bu bölünmenin de anayasaya girmiş olan halkçılık ilkesine ters düşeceği iddia edilmiştir. Bununla beraber okul, işlik, öğretmenevi yapımında ve çocuklarını okula göndermede köylülere getirilen yükümlülüklerin son derece ağır olduğu, özellikle yurdun ulaşımı güç bölgelerinde tek tip okul binası projesinin uygulanmasının yapım giderlerini daha da artırdığı ve bu yükümlülüklerin de yine anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddiaları, enstitüleri yıpratmaya yönelik propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. İsmail Hakkı Tonguç'un 4 Aralık 1944 tarihinde Köy Enstitülerinin müdürlerine hitaben kaleme aldığı mektupta, enstitülerde öğrencilere yüklenen sorumlulukların doğru algılanmasının sağlanmasına ilişkin değerlendirmeleri dikkat çekmektedir: "İş bölümüne göre türlü işlere dağılacak kümelere, yapacakları işin önemi, memlekete, millete ve onların şahıslarına temin edici faydalar anlatılarak iş gördürülür. Öğrencilere angarya şeklinde, manası anlaşılmayan işlere bu kurumlarda, asla yer verilmeyecektir. Bir enstitüde işlerin soysuzlaştığı görülürse bundan birinci derecede öğretmenler mesul tutulacaklardır. Her çocuk, öğretim programında tespit olunan şekillere göre kültür, ziraat ve sanat çalışmalarına mutlaka katılacaktır. Belli çocukları yalnız terzilik, şoför muavinliği, davar çobanlığı, tuğlacılık gibi belli işlerde uzun müddet çalıştırmak yasaktır."

Eleştiri sahipleri, enstitülerde aşırı solcu, hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim ve öğretim yapıldığını, öğrencilerin okul yapımlarında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım işlerinde çalıştırılmalarının Sovyet Rusya'yı ve onun komünist rejimlerini anımsattığını ve bu tür eğitimin milliyetçilik ilkesiyle çelişeceğini öne sürmüşlerdi. Bu çevrelerce, enstitülerin yönetim kadrosunun genelde solcu, Marksist tanınan kişilerce doldurulduğu iddia edilmiştir. Enstitülerin yeterince milliyetçi olmadığına ve bazı çevrelerin programın milliyetçilik taşımadığına yönelik eleştirilere ise Türkoğlu, "Oysa programın getirdiği gerçekçi içerik ve ilkeler, bu anlamı içinde taşıyordu. Ülkeyi bayındırlaşmayı, köyleri canlandırmayı lafla değil, 'iş' olarak amaçlayan, tarımı, tekniği, güzel sanatları yaşamın vazgeçilmez bir parçası olarak gören bir programda fazla söze gerek yoktu..." şeklinde cevap vermektedir.

Özellikle enstitülerin sınıfsal bir nitelik taşıdığı iddiası, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak tarafından Meclis gündemine taşınmıştır. Sazak'a göre, enstitü mezunlarına verilen yetkiler, çok fazladır. Millî Eğitim bakanı Hasan Âli Yücel, 23 Mayıs 1945 tarihinde Mecliste Bakanlığın bütçe görüşmeleri sırasında Sazak'ın itirazlarını yanıtlarken şu tespitlere yer vermiştir: "Emin Sazak, Köy Enstitüsü mezunlarının kendilerini birer Atatürk zannettiklerini ve hatta daha salâhiyetli hissettiklerini söylüyor. Biz, arkadaşlar, Köy Enstitüsündeki bu Türk çocuklarını, sizin kabul ettiğiniz kanunlarda yazılı ne vazifeler varsa onları yapmak üzere yetiştiriyoruz. Bu çocukların birer Atatürk olması, herhâlde temenniye değer bir şeydir. Amma Atatürk olmak güçtür. Biz, onları, Atatürk'ün parçaları olmak üzere yetiştiriyoruz... Çünkü ilköğretim davası, milletlerin rüştünü ispat

etme davasıdır. İlköğretim davası, feodal sistemle kendisini idare etmek isteyenlerin samimi olarak istemeyeceği bir davadır..."

Eğitim yoluyla canlandırılması düşünülen köyde yaşayan nüfusu, Engin Tonguç, "bilinçlenmiş köylü aydın"lar diye tanımlamaktadır. Yeni tip öğretmenler aracılığıyla sınıf şuuru uyandırmanın en uygun sosyal tabanı telakki edilen şu sözleri oldukça dikkat çekicidir: "Köy Enstitüleri sistemi, başlı başına ne bir okuma-yazma kampanyası ne bir köy kalkınması sorunu ne bir öğretmen yetiştirme çabası ne bir okul yapımı girişimi idi. Temel amacı bakımından, tarihsel koşulların hazırladığı bir olanaktan yararlanarak iktidara katılıp elde edilen yürütme gücü ile emekçi sınıfları bilinçlendirmek ve devrimsel süreci hızlandırmak için girişilmiş bir devrim stratejisi ve taktiği idi."

b) Enstitülerde karma eğitim yapılması öğrencilerin ahlâkları üzerinde olumsuz etki yapıyor mu?

Enstitülere yönelik siyasî mahiyetteki eleştirilerin yanında sosyal açıdan da yoğunluk taşıyan tepkiler mevcuttur. Yatılı enstitülerde uygulanan karma öğretimin Türk aile ve ahlâk anlayışına uymadığı yönündeki eleştiriler, buna örnektir. "Köy Enstitülerinde kızlar ile erkeklerin hem de yatılı olarak birlikte kaldığı, dinci kesimden bir erkek öğrencinin bir kız öğrenciye, onu evlenmeye zorlayan mektup yazdığı, bir kız öğrencinin hamile kaldığı, köy kızlarının namuslarının ayaklar altına alındığı," gibi eleştiriler öne sürülmüştür. İsmail Hakkı Tonguç, Öğretmen Okullarından ve Köy Enstitülerinden mezun öğrencilere hitaben kaleme aldığı mektupta toplumsal yaşamda kadının yerini şu ifadelerle özetlerken, kadının ve er-

keğin eşit haklara sahip olması gerektiği şuurunun kazandırılmasında ise bu mezunların sorumlu olduğu gerçeğine dikkat çekmektedir: "Kadını alabildiğine istismara, tazyike dayanan aile hayatının geleneklerı sizin yuvalarınızda kendilerine yüz ve yer bulmamalıdır. Kadın ve erkeğin eşit haklarıyla süslenen bir yuvanın sahibi olmalısınız."

Talip Apaydın, enstitülerde karma eğitimin kendileri üzerindeki etkisi hakkında şu değerlendirmelere yer vermektedir: "Yatakhane, yüznumara hariç, her yerde onlarla beraberdik. Bir iki ay içinde doğallaştı. Alıştık. Öbür arkadaşlarımız gibi gelmeye başladılar. Hatta onların yanında da daha dikkatli, daha uslu idik. Kötü konuşamıyorduk. İster istemez kendimizi topluyor, kibarlaşıyor, saygılı davranıyorduk. Bu konuda geliştirici, yüceltici sık sık konuşmalar dinliyorduk. Şu kadarını iyi anımsıyorum, kızlarla birlikte olduğumuz zamanlar, çalışırken, yemekte, teneffüslerde, her yerde daha bir özenli, daha iyi olmak zorunda kalıyorduk. İki cinsin birbirini eğittiği, düzelttiği gerçeğini ben kendi üstümde anlamışımdır. Fakat bu konuda görüşler ne kadar değişik ne kadar farklı? Köy Enstitülü kızlar için söylenenler, onlara edilen iftiralar, halkoyunda belki en yıkıcı, en etkili propaganda oldu. Kızla erkeğin aynı okulda okuması, aynı elbiseyi giymesi, yan yana çalışması, birlikte yiyip içmesi, ele ele tutuşup halay, kafası hep kötüye çalışan softayı çıldırttı. Hayalinde olmadık sahneler kurdurttu ve halka zehir saçtırdı."

Kız ve erkek öğrencilerin aynı sınıflarda bulunmaları hakkında, özellikle siyasîler tarafından öne sürülen abartılı iddialar, çocukları enstitülerde öğrenim gören veya çocuklarını enstitülere göndermeyi düşünen köylü vatandaşlar arasında endişeye ve buralara yönelik önyargıların gelişmesine sebep

olmuştur. Enstitüler, köy kızları için yurt çapında açılmış kapılardır ve yapılan eleştirilerin amacı, Köy Enstitülerinin düzeninin bozulmasına zemin hazırlamaktır. 1950-1951 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde yapılan eleştiriler sonucunda kız öğrenciler, Kızılçullu ve Beşikdüzü enstitülerinde toplanmış ve 21 enstitünün sadece iki tanesi kızlara ayrılmıştır. Bu durum, enstitülerde zaten az sayıdaki öğrenci mevcudunu daha da aza indirmekle kalmamış, esasında buralardan uzak bölgelerdeki köy çocuklarının öğrenim şanslarını da tüketmiştir. Hülasa, enstitüleri bu türden iddialarla karalama yoluna gidenler, emellerine ulaşmışlardır.

c) Enstitüler gizli bir hedef için mi kırsal bölgelere kuruldu?

Enstitülere yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı diğer bir meseleyse, enstitülerin komünist karakterlerini gizleyebilmek ve köy çocuklarına kırsal sahada rahatça komünizmi aktarabilmek maksadıyla kırsal alanlarda kurulmuş oldukları iddiasıdır.

Enstitülerin köylerin kalkınması hususunda kültür ve eğitim merkezi olarak işlev yürütebilmesi amacıyla kırsal bölgelerde kurulduğu, bir hakikattir. Bu açıdan bakıldığında enstitülerin esas gayeleri, sadece öğretmen yetiştirmek değil, aynı zamanda bu türden bir hizmetin kırsal kalkınma gibi çok daha mühim bir vazife de üstlenmiştir. Ayrıca bu müesseseler, ücra yerlerde kuruldukları iddialarının aksine, ana yollar ile demiryollarına yakın yerlerde inşâ edilmişlerdir. Pamukpınar Köy Enstitüsü örneğinde de görüleceği üzere, iletişim ve ulaşım kolaylıkları da göz önünde bulundurularak, şehirlerden ve kasabalardan sadece birkaç kilometre uzaklıktadırlar. Enstitüler, öğrenci ailelerine ve yabancı misafirlere açık tutulmakla birlikte, öğrenciler, hafta sonları ve tatillerde kasaba

veya şehir merkezlerine ihtiyaçlarını karşılamak üzere gitme noktasında serbest bırakılmışlardır.

Esas itibariyle, Enstitülerin yerleşme alanlarını bu şekilde eleştiriye tâbi tutanlar, bu kurumların yerlerini Öğretmen Okullarına bırak-tığı esnada da okulların yerleri değiştirilmemiştir. Dönüşümün yaşandığı sırada, Enstitülerin tarımsal ve endüstriyel faaliyetleri durdurulmak suretiyle, 1947 yılında ders programlarındaki kültür derslerinin saatleri artırılmıştır. 1954 yılında, İlköğretim Okulları şeklinde isimleri üzerinde değişikliğe gidildiği sırada bile yer seçimleri konusunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

d) Enstitülerde öğrencilere sosyalizm fikri mi empoze edilmeye çalışıldı?

Enstitülere yöneltilen eleştirilerin bir diğer ağırlık noktası, öğretmenlerin öğrenciler arasında komünizm propagandası yaptığı ve öğrencileri komünist yayınları okumaya zorladığı iddialarıdır. Bu okullara karşı çok geçmeden muhalefet oluşmaya başladı. İnönü, baskılara daha fazla dayanamayarak, Hasan Âli Yücel ile İsmail Tonguç'u görevden aldı. Muhalefetin bu azillerdeki temel gerekçesi, bu okullarda "komünist" propagandası yapılıyor oluşuydu. Bu doğrultuda öne sürülen iddialar, şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Enstitü kütüphânelerindeki kaynaklar arasında Rus klasiklerinin ve fakirlik hakkında yazılmış romanların ağırlıkta olması,

2. Enstitü idarecileri ve öğretmenleri tarafından insanların dinî hassasiyetlerine, inançlarına ve mukaddesatlarına eleştirilerin yapıldığı iddiaları,

3. Enstitü binalarının Sovyet Rusyası'ndan ilhamı aldığı iddiaları,

4. Enstitülerde uygulanan iş içinde eğitim ilkesinin komünizmin getirdiği bir öğreti addedilmesi,

5. Enstitü müdürleri tarafından öğrencilerin komünist vb. yayınları okumaya zorlanmaları.

Talip Apaydın, ülkede çok partili hayata geçilmesi ile birlikte oluşan gerginliğin boşaldığı sahalardan addettiği enstitülerdeki gergin ortamı, şu şekilde nakletmektedir:

"İtişmelerin iyice yoğunlaştığı günlerde bir toplantıda, durum, Genel Müdüre de (İsmail Hakkı Tonguç) açıklandı. Bir arkadaşımız kalktı: Efendim, biz birbirimizi yiyoruz, dedi. Biz birbirimizi boğazlayacak hâle geldik. Kimimiz sağcı olduk, kimimiz solcu... Bunu biliyor musunuz? Enstitüden her gün şikâyetler, ihbarlar gidiyor. Şu toplantıda konuşulanlar bile, yarın yerine ulaştırılacak. Emniyete, milletvekillerine, hatta Büyük Millet Meclisi Başkanı'na ulaştırılacak. Nedir bu hâl? Bize bir yol gösterin. Ne olacaksak bunu bize söyleyin. Hakkı Tonguç, acılı bir yüzle dinledi bunları. Sonra uzun uzun kafasını salladı. Ben sizinle bu konuda kapalı-açık çok konuştum, dedi. Siz ateşle oynuyorsunuz. Yapılamaz sanıyorsunuz, ama bir gün bu enstitüleri kapatırlar. Hiç değilse temelden değiştirirler. Siz okudunuz, kurtuldunuz ama sizden sonraki köy çocukları okuyacak okul bulamazlar. Anlıyor musunuz? Aklınızı başınıza toplayın. Binanın temelini oyan fare olmaktan vazgeçin. Köy Enstitülerini siz köy çocukları kendiniz yıkacaksınız, dikkat edin..."

e) Enstitüler Amerika Birleşik Devletleri'nin idaresi ve etkisi altında mı idi?

Soğuk Savaş yıllarında Türk-Amerikan ilişkilerinin kritik noktaya ulaştığı esnada, Akşam gazetesi yazarı İlhami Soysal, Enstitülerin kuruluş süreci ile bazı tespitlere yer vermiştir. Soysal'a göre; bazı Türk eğitimcilerinin köy eğitimi konusunda eğitim amaçlı, 1932-1933 yıllarında Amerika'ya gönderilmiş olmaları ve bu kurumların kuruluş süreçlerini başlatanların Amerika'dan dönen bu uzmanlar olması gerçeği, hatta ilk Köy Enstitüsü olan Kızılçullu Köy Enstitüsünün binasının ve arazisinin daha önce burada faaliyet göstermiş Amerikalılar tarafından çok ucuz fiyatla Maarif Vekâletine devredilmiş olması gibi bu türden iddianın ortaya atıldığı 1968'li yıllar manidar bir süreçtir. Çünkü bu esnada Kıbrıs meselesi nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı Johnson, Başbakan İsmet İnönü'ye Türkiye-Amerika ilişkilerini zedeleyici mahiyette bir mektup kaleme almıştır. Bu durum ise enstitü karşıtı bazı çevrelerce kullanılmaya çalışılmıştır.

Bütün eleştirilere rağmen enstitüler, çalışmalarına devam etmiş; İnönü, her eleştiri karşısında İsmail Hakkı Tonguç'a destek vermiş ve enstitülere daha fazla kız öğrenci alınması için uğraşmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, "İlköğretim meselesinin bir demagojiye kurban edilmemesi için bütün kuvvetimizi kullanacağız," söylemini her fırsatta vurgulamıştır. Mehmet Başaran'ın yaşanılan gelişmelere ışık tutacak ifadeleri ise şu şekildedir:

"Seçim propagandalarında seçimden sonra, enstitüler demagoji canavarının önüne atılmıştı. Kazananlar da, yitirenler de, enstitülere saldırıyordu. Recep Peker'in hükümet programında 'Köy Enstitülerinin

daha millî bir hâle getirileceği,' yazılıydı. Ölçünün kaçırıldığını anlayan Peker, Adana konuşmasında enstitüleri rejimin iki büyük başarısından biri sayarak, durumu düzeltmeye çalıştıysa da 'vatanı muzır faaliyetlerden temizleme eylemi' başlatılmış bulunuyordu. Asıl amaç, köyde kentte egemen çevrelerin rahatını bozmaya çalışan enstitüleri yıkmaktı."

Buna rağmen eleştiriler her geçen gün artmış, ülkeye demokrasi fikrinin gelmesi, siyasî açıdan karışıklıklara sebep olmuş ve CHP, bu husustaki ağırlığını kaybetmiştir.

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILMASI

Köy Enstitülerinin kapatılması ifadesinden, ilk kapatma sözcüğünün gündeme gelişi ile kapanış arası dönem algılanmıştır. Yani Mecliste kabul tarihi olan ve resmen Köy Enstitüsü adının geçtiği 17 Nisan 1940 tarihinden Köy Enstitüsü adının resmen kaldırıldığı 1954 yılı başlarına kadar geçen süre anlaşılmıştır. Buna göre Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940'ta kurulmuş ve 1954'te de kapatılmıştır. Köy Enstitülerinin kapatılma sürecinin oldukça uzun sürmesi, dikkat çekmiştir. Meclisin, üzerinde enstitülere yönelik oluşan baskılar nedeniyle, farklı gerekçeler göstermek suretiyle sistemi daha kısa sürede devre dışı bırakabilmesi mümkün olmakla beraber, 1945'te sisteme karşı gelenlerin Meclisteki temsilcilerinin sanıldığından çok olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte kitlesel karşı koyma olasılığına engel olmak için yavaş hareket edildiği ve kapatma kararı konusunda daha temkinli davranıldığı yorumunu yapmak mümkündür.

Enstitülere ilişkin 4274 sayılı yasa konuşulduğu sırada, Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Aslan, bu rahatsızlığını şu şekilde ifade etmiştir: "Muhterem arkadaşlar. Kanun lâyihasının istihdaf ettiği en büyük hedef, köylerimizin kalkınmasına hizmet etmektir. Şimdi Maarif Vekâleti kendi cephesinden bu davayı ele almış bulunuyor. Fakat dava o kadar büyük ve o kadar muhtelif cepheli bir davadır ki eğer bütün devlet teşkilatı, devlet organları, devlet kuvvetleri bu meselede el birliği yaparak birbirini tamamlayacak şekilde çalışmazlarsa muvaffakiyetin beklenilen

ve istenilen derecede olmaması ihtimali vardır." Köy Enstitüsü müdürlerinden Hürrem Arman'ın yazdığına göre İ. Hakkı Tonguç'un öngörüsü şöyledir: "Söz enstitülerin geleceğinin ne olacağına geldiği zaman hep, tersliklerin nereden çıkabileceğini düşünüyordum. Halktan, köylüden büyük tepkiler gelemezdi... Asıl baltalama devlet yönetimine etkileri olan köşe başlarını tutmuş kişilerin bu kurumları çıkarlarına aykırı görmeleriyle başlayabilirdi. Tonguç'un kesinlikle bildiğim karakter yapısına göre, o başta bulunduğu sürece temel ilkelere etki yapan bir değişiklik olmazdı. Şu hâlde, onu tatmin ederek uzaklaştırmak ve yerine getirilecek başka bir kişinin yöneticiliğinde bu kuruluşu kuşa benzetmek yolu tutulabilirdi."

3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasasının uygulama planı niteliğindeki 4274 sayılı Yasa, 3-19 Haziran 1942 günlerinde 6 oturumda tartışılmıştır. Tamamı 71 maddeden oluşan yasa üzerinde en yoğun tartışmalar, yasanın 10, 11, 25. ve 26. maddelerinin görüşüldüğü sırada yaşanmıştır. 10. maddedeki "Eğitmen ve öğretmenlerin vazife ve salâhiyetleri"nin aşırı olduğu vurgulanırken, bu hususta en sert eleştiriyi de Eskişehir Milletvekili Emin Sazak yapar: "Bu madde, muallimlere çok salâhiyet veriyor... Bunlara verdiğimiz salâhiyet, Başvekilde yoktur... Kanun çok güzeldir. Fakat bu madde tamamen yanlıştır... Bu maddeyi baştan aşağı lağvedelim..."[1]

---

1 25. madde ise, köy ve bölge okullarının yapımında, onarılmasında, benzer işlerde mükellefiyet zorunluluğu getirmektedir. Madde esasına karşı çıkılmamakla birlikte, kadınların çalıştırılması, yaş sınırının aşağı çekilmesi, ceza işlerinin kovuşturmasının kimler tarafından yapılacağı ve cezaların tecili gibi konular Meclis gündemini meşgul etmiş, görüşmelerin uzamasına sebep olmuştur.

1945 yılına kadar Meclis gündemine alınan *Bütçe Yasaları*nın görüşülmesi sırasında, açılan kurumlar ve bunların yöneticileri genel itibariyle hep övülmüş ve bu kurumların gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca sistemin iyileştirilmesine yönelik öneriler, 1945 yılında çok partili hayata geçilmesine kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra ise enstitülere yönelik sert bir muhalefet başlamıştır. 25 Mayıs 1945 tarihli Meclis oturumunda Emin Sazak, gelişmelerden dolayı endişe duyduğunu bildiren konuşmasını, şu şekilde tamamlamıştır:

"Okulların kerestesini, çivisini bedava verebiliriz, okul parası için yorganını, ineğini satanlar vardır. Köylü, eski köylü değildir, şehirlerde okulun bedava yapıldığını bilmektedir. Yalnız çok müteessir olduğumuz bir şey, Anayasamız vardır. Bir de partimizin gittiği yol vardır. Arkadaşlar, sınıf falan yoktur. Köylerde, yeni yetiştirdiği kafalar bizim gibi az çok çalışan herhangi birisini, memleket için çalışan herhangi birisini yok etmek için mi yetiştirilmektedir? Bu, cidden acıdır. Zaten bendeniz takip edilen bu yollardan endişe ediyorum... Nereye gidiyoruz? Tertip edilen adamlarla kendi kendine varlık olacak memleketi bu insanlarla mı idare etmeye çalışıyoruz? Benim korktuğum yol bu..."

Bununla birlikte, enstitü muhaliflerine göre, kitlesel hareketi engelleyecek kamuoyu da yaratılmalıydı. Köy Enstitülerinin aleyhinde kamuoyu yaratmaya olanak sağlayacak uygulamaların sağlanması, daha çok savaş yılları içinde olunmasından hareketle hızlandırılmaya çalışılmıştır. Daha çok kırsal kesimin karşı karşıya kaldığı iktisadî yetersizlikten istifade etme yoluna gidilmiştir. Çoğunluğu kırsal sahada yaşayan Türk halkının sisteme karşı tavır alması, böylece giderek kolaylaştırılmıştır. Bu sahalarda, en açık

ifadeyle söyleyecek olursak, köylü kesime mensup ailenin çocuğunun okula gitmesi hâlinde, köylünün elindeki iş görecek güç eksilmiş olacaktı. "Yakın köylerdeki okulların varlığı, köyün yaşamında değişiklik mi yaratmıştı? Şehirdeki okulu devlet yapıyorsa köydekini neden yapmıyordu?" gibi söylemler, kamuoyu yaratmak için kullanılmıştır.

1946 seçimleri sırasında CHP'nin tutumunun belirsiz olduğunu ve muhalefet karşısında özellikle zor durumda kaldığını ve bu ortamda enstitülerin politik bir malzeme olarak kullanıldığını düşünenler çoğunluktadır. Bunun üzerine parti yönetimi, kendilerine yönelik artan baskılar sonrasında, enstitüleri düzeltme görevini, Millî Eğitim yeni bakanı Şemsettin Sirer'e vermiştir. 24 Aralık 1946 tarihinde Meclisteki bütçe görüşmelerinde Emin Soysal, enstitülerin "ahlâksızlık, dinsizlik, komünistlik yuvaları" olduğunu öne sürmüştür. Bu husustaki ilk büyük değişiklikler, Yüksek Köy Enstitüsü ile ilgili yeni Talim Terbiye Kurulu kararı 5 Nisan 1947 tarihinde yayımlanmıştır. Anlaşılacağı üzere, enstitülerin kapatılış sürecine giden yol, ilk olarak CHP tarafından açılmıştır. Alınan bu kararların ardından kapatma kararı ve yapılması gerekenler, 27 Kasım 1947 gün 28695 sayı ile Hasanoğlan Köy Enstitüsüne bildirilmiştir. Bu nedenle Sirer'e göre, Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmalıydı. Anlaşılacağı üzere, Köy Enstitülerine açıktan karşı koyma, özellikle Yüksek Köy Enstitüsü açıldıktan sonra başlamıştır. Çünkü Yüksek Köy Enstitüsü, sistemin beyni konumundaydı. Bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, Tonguç'un "Enstitülerin kalbi" dediği Yüksek Köy Enstitüsünün kapatılması, köy eğitim ve ilköğretim sistemlerine önemli bir darbe vurmuştur. Enstitüler ve mezunları aleyhinde tasfiye girişimlerinin giderek yoğunluk kazandığı dönemde,

Çifteler Köy Enstitüsünde komünistlerin örgütlenmeye gittikleri ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünde komünist öğrencilerin bulunduğu ihbarları gerek enstitü öğrencileri gerekse kamuoyu üzerinde tesir uyandırmış; öğrenciler arasında sağcı-solcu, milliyetçi-komünist ve ilerici-gerici ayrımı ve sürtüşmeler yaşanmıştır. Enstitülerde komünizm propagandası yapıldığı yolundaki suçlamalara Fevzi Çakmak Paşa'nın da dâhil olması, kamuoyunu meşgul edecek olan Hasan Âli Yücel-Kenan Öner Davası'na neden olmuştur. Sözü geçen davanın başlamasına etki eden gelişme, Bağımsız Milletvekili Fevzi Çakmak'ın "solcuları koruyanın Halk Partili Millî Eğitim eski bakanı olduğu"nu ileri sürmesiyle başlamıştır. Bu gelişme üzerine Hasan Âli Yücel 5 Şubat 1947 tarihinde Ulus gazetesine yaptığı bir açıklamada "Bu, ben miyim?" diye sorunca, cevabı, Fevzi Çakmak yerine DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner vermiş ve "Evet, sensin," diyerek Yücel'i komünistleri müdafaa etmekle ve komünizmin yayılmasına yardımcı olmakla suçlamıştır. Bunun üzerine Yücel ise haksızlığa uğradığı gerekçesi ile Kenan Öner aleyhine dava açmıştır.

1947 yılından itibaren, Köy Enstitülerinde eğitim-öğrenim gören öğrenci sayısının azaltılması yoluna gidilmiş; özellikle kız öğrenci sayısında önemli bir azalma yaşanmıştır. Örneğin, 1945-1946 öğretim yılında 14.464 olan öğrenci sayısı 1947-1948'de 12.892'ye düşerken, aynı yıllarda kız öğrenci sayısı da 1.396'dan 1.078'e düşmüştür. Böylece mezunlar hem köy hem de ilköğretim alanlarından uzaklaştırılmıştır. 1947'de çıkarılan 5117 ve 5129 sayılı kanunlarla birlikte köylerdeki öğretmenlerin enstitülerle bağları kesilmiş; onlara verilen tarım, sanat araç-gereçleri geri alındığından öğretmenler, 100 lira aylıklı memur durumuna getirilmişlerdir. İlköğ-

retimi güçlendirmek amacıyla hazırlanan "On Yıllık Plan" uygulamasından da vazgeçilmiştir.

Bu sırada Engin Tonguç, yaşanılan bu gelişmeleri, "Yücel ve Tonguç kendilerini ve enstitüleri iftiralardan korumak ve sükunete kavuşmak için değil de CHP'nin genel politikasındaki bir yön değişikliğinin gereği olarak görevlerinden ayrılmışlardır... İşte Yücel ve Tonguç'un işbaşından ayrılmalarını gerektiren asıl neden, 1946'da CHP içinde ortaya çıkan iktidar değişikliğidir..." şeklinde yorumlamaktadır.

Hakkı Tonguç, CHP politikasındaki yön değişikliğini ve bunun görevlerinden ayrılmalarına etkisini şu şekilde ifade etmiştir: "1946 seçimlerinden sonra Recep Peker kabinesinde Millî Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer ile iş birliği yapmayacağımı Başbakan'ın Mecliste okuduğu beyannamedeki sözlerinden kestirdiğim için vazifemden ayrılmama müsaade etmesini Bakan'dan rica ettim. Çok geçmeden bazı milletvekilleri ile el birliği ederek Büyük Millet Meclisinde aleyhime tertipler kurmaya çalıştığını hissettim." 1946 seçimleri sırasında CHP'nin tutumunun belirsiz olduğunu ve muhalefet karşısında ne yapacağını bilemez hâlde kaldığını düşünenler olmuştur. Dolayısıyla bu ortamda enstitüler, politik argüman olarak kullanılmıştır. Köy okullarının yapımı ve öğretmen yetiştirme düzeni, CHP'yi sarsmış; DP, köylülere toprak dağıtmayı vâdetmiştir.

Çok partili hayata geçiş kararı alınır alınmaz muhalifler, Celal Bayar önderliğinde, kendi partilerini kurmuşlardır. Aynı günlerde, CHP içinde de güç değişimi gerçekleşmiştir. 1946 yılında çok partili siyasal hayatın başlamasıyla birlikte, CHP'nin karşısında çok sayıda siyasî parti kurulmuş ve buna paralel şekilde enstitülere yöneltilen suçlamalar da artmıştır. Bu par-

tiler arasında özelikle DP'nin, CHP yönetimini yıpratmak amacıyla bir koz olarak Köy Enstitülerini kullanmaya başlaması çok gecikmemiştir. İlginç olan ise suçlamalar, CHP içindeki milletvekilleri tarafından da desteklenmiştir.

1947 yılında çıkarılmış olan 5117 ve 5129 sayılı kanunlar ile "17.4.1940 tarihli ve 3803 sayılı ve 19.6.1942 tarihli ve 4274 sayılı kanunlar gereğince, kendilerine işlemesi için okul arazisi tahsis edilememiş olanlara, Enstitüden mezun olanlardan köy öğretmenliğine tayin edilenlere hizmete başladıkları tarihten başlayarak altı ay müddetle, istihsal tazminatı adı ile aylıklarıyla birlikte ayda 25 lira..." verilmesi karara bağlanarak öğretmene toprak verilmesi güçleştirilmiş, öncesinde dağıtılan kitapların, hayvanların ve diğer malzemelerin geri alınması yoluna başvurulmuştur. 1947 ve 1948 yıllarında çıkarılan 5012 ve 5210 sayılı kanunlarla, köylünün okul yapımı yükümlülüğünden çıkartılması sağlanmıştır. 1947-1948 ders döneminde ise Yüksek Köy Enstitüleri kapatılmıştır.

Çifteler Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Talip Apaydın, Köy Enstitülerinin kapatılması hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

"Köy Enstitüleri sistemi devam etseydi köylümüzün, halkımızın en başta ekonomik durumu düzelecekti. Çağdaş bir yaşama ulaşacaktı. Fakat halkın yaşamının gelişmesini istemeyen güçler kapattılar. Köy Enstitülerini çalışmaz hâle getirdiler. Halkımız gelişemedi, hâlâ geri kalmışlıktan kurtulamadı. Bütün dünyaya borçlu, halkın büyük çoğunluğu yoksul, köyler kentlere akın etti, kentler bozuldu, genel olarak geri kalmışlıktan kurtulamadı. Pek çok arkadaşımız başarılı oldular. Çok daha başarılı olabileceklerdi, bırakmadılar, değiştirdiler, sürdüler. Onun

için Köy Enstitüleri aslında amacına tam ulaşmamıştır, ulaştırılmamıştır, kesilmiştir. Yani bıraksalardı da yasada olduğu gibi 20 yıl kalabilseydi o köyde; o köyü kökten değiştirecekti. Halkın değişmesini, çağdaşlaşmasını istemeyen, bunda çıkarı olan güçler, köy ağaları, çirkin politikacı dediğimiz o ilkel politikacı tipleri, yani memleketini değil de kendi çıkarını düşünen tipler. Bunlar bırakmadılar, Köy Enstitülerini kapattılar."

Enstitüleri'nin kapatılması konusunda son derece gerçekçi bir görüş ileri süren Tanilli'ye göre, "Köy Enstitülerini kuran ve kapatan iktidarın aynı iktidar, CHP iktidarı olması rastlantı değildir. Bununla beraber, burjuvazi adına hareket eden küçük-burjuva, aydın-bürokrat kadroların da sıralarda artık ya bir bölümüyle burjuvaziyle bütünleştiğini ya da tarihsel misyonlarını yitirdiklerini söylemiş olalım. Özetle, Köy Enstitüleri, Türkiye'deki sınıfsal gelişmelerin mantığı bakımından yıkılmaya mahkûmdu." Doğan Avcıoğlu, Köy Enstitüleri ve toprak reformu olmak üzere iki inkılâpçı hareketin de akamete uğramasının tarihî arkaplanında tefeci tüccarların, ağalık ve şeyhlik düzeninin devamından yana olanların ve tutucu bürokratların demokrasinin işleyişini engellemelerinin olduğuna işaret etmektedir.

27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan 6234 sayılı Kanunla sistem tamamen yıkılması ve %25 oranında kentlerden de öğrenci alımına başlamasıyla birlikte Köy Enstitüleri, yerini, *İlköğretmen Okulları*na bırakmıştır. Statü yönünden kentlerdeki öğretmen okullarıyla aynı statüye getirilmiş ve buralara şehirden de öğrenciler alınmaya başlanmıştır. Özellikle tarım ve endüstriyel faaliyetlerde okulun sevk ve idaresinde öğrencilere sorumluluk verme ilkesinden uzaklaşan yeni öğretmen okulları, bu becerilerden yoksun öğ-

retmenler yetiştirmeye başlamışlardır. Türk eğitim sistemine önemli derecede katkı sağlamış bu müesseseler, aynı zamanda Türkiye'de siyasî, idarî, iktisadî ve sosyokültürel alanlarda da tesir yaratmıştır.

Neticede kesin olmamakla beraber bazı yargılara ulaşılmıştır: Kırsalın yeniden canlandırılması üzerine hararetli münakaşalar Köy Enstitülerinin kurulmasından öncesine dayanmakla birlikte, esasında, bugün de enstitüler özelinde savunulmakta olan farklı duruşların tarihî bir arkaplanı vardır. İslâm karşıtı komünist fikirlerin yuvaları oldukları yönündeki önyargılar ile "kalifiye insanlar tarafından idare edilen ilkel kurumlar" ve iyi niyetten yoksun olduklarına ilişkin fikirler üzerinden enstitülere saldırılmıştır ve saldırılmaya devam edilmektedir. Enstitülerin gelişim süreci yıllarında, tarım sektöründe yaşayan nüfusta azalma eğilimi gözlenmesine rağmen, tarımdan geçinenle-rin toplam nüfusa oranı %77'ydi. Ülke ithalatının %80'ini hâlâ tarımsal ürünler oluşturuyordu. Tarımsal mal ihracat oranı ise sadece %10'du. 1950 tarım sayımı sonuçlarına göre, tarımda çalışanların %17'si toprağa sahip değildi. Bu hassa aynı zamanda kırsal canlanmanın da boyutunu gözler önüne sermektedir.

Köy Enstitülerini destekleyenler arasında da farklı düşüncelerin olduğunu gördük. Bahsi geçen destekçiler, enstitülerin yeniden açılmasını desteklememekle beraber Türk eğitim sisteminde tamamıyla enstitülerdeki uygulamalar esasına göre reform yapılması gerektiği üzerinde ısrar etmişlerdir. Aşırıya kaçmamakla birlikte bu karşıt görüşlerin tezleri, sıklıkla ulusal basında ve bilimsel dergilerde ispatlanmaya çalışılmaktadır. Bu çevreler tarafından Köy Enstitüleri marifetiyle insan yetiştirme düzeninin büyük ölçüde yoluna girdiği ve bu enstitülerin kapatılmalarının

da kamuoyunda bugün karşılaşılan noksanlıkların başlıca nedeni olduğu, son yıllarda daha çok gündeme taşınmıştır. Kanaatimce Cumhuriyet tarihimizin en önemli başarılarından telakki edilen enstitülere bugün dahi sahip çıkılıyor olması, içinde yaşadığımız dönemin şartları açısından da son derece önemlidir.

Öncelikle tarihin tanıklarına kulak vermek ve en önemlisi "dinlemeyi öğrenmek" en başta insanî bir beceridir. Bu açıdan Türkiye'de bugün ve gelecekte sözlü tarihin önünde açılan zengin bir potansiyel bulunduğu kanaatini taşımaktayım. Öncelikle enstitüler özelinde Türkiye'de yaygın hâle gelecek sözlü tarih çalışmaları sayesinde, bu eğitim kurumlarının geçmişini daha kapsamlı şekilde anlamak ve eğitim tarihimize ilişkin bellekler yaratmak mümkün olabilir. Enstitülere yönelik düşmanlıkların bugün hâlâ bazı çevrelerce devam ettirilmesinin bu boşluktan kaynaklandığını düşündüğümden bu tarz sözlü tarih çalışmaları, nazarımda, Köy Enstitülerine yönelik mesnetsiz iddiaların çürütülmesi ve sözü geçen olumsuz algıların tashih edilmesi bakımından son derece ehemmiyeti haizdir..

SONUÇ

Osmanlı idaresinin son dönemlerinden itibaren başlatılmış olan ve Cumhuriyet'in kuruluş süreciyle yoğunluk kazandırılan köy kalkınmasına yönelik girişimler, 1937 yılında çıkarılmış olan bir kanun tasarısıyla hukukî bir mahiyete büründürülmüştür. Bu kanun tasarısı; köylerin birleştirilmesi, toprak reformu ve Köy Enstitüleri gibi konularla Türk köylüsünün kalkındırılmasında bir inkılâp hareketinin temellerini teşkil etmektedir. Cumhuriyet hükümetleri ve onların temel aldıkları CHP, konuya köklü bir çözüm buldular. Çözümün adı "Köy Enstitüleri" idi. Köy Enstitüleri; köyleri okula kavuşturmanın, cehâletin yerine aydınlanmanın gücünü egemen kılmanın, köyde eğitimi köyün bünyesine uygun hâle getirme projesinin, iddiasının adıydı. Ülkenin genel yapısı da ele alındığında, genç nüfusunu uzun süren savaşlarda yitirmiş olan Cumhuriyet yönetimi, her şeye sıfırdan başlamak zorundaydı. Bu uğurda hiçbir fedakârlıktan kaçınılmamalıydı.

Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle: "Memleketin üzerinde ve 1937 başlarında halka doğru, köye doğru âdeta bir seferberlik havası esiyor gibiydi ve memleket aslında, pek çok arkası kesilen böyle bir kendine inanış ve büyük işlere yöneliş rüzgârına ne kadar muhtaçtı. Fakat bu hareket, ne yazık ki rüzgâr gibi geçti..."

1937 yılında deneme çalışmalarına başlanmış olan enstitüler, 1950'li yılların başlarına kadar devam etti fakat Köy Enstitülerinin esas evresi, Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığına ve İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müfettişliğine atanmaları ile başlamıştır. Köy Enstitülerini tüm teferruatıyla kale-

me almış olan Fay Kirby'e göre, 1946 yılı öncesindeki tecrübeler, hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde başarılı olunduğunu ifade etmektedir.

Bu rüzgârın bir parçasını ihtiva eden Köy Enstitüleri, Cumhuriyet'in kazanımlarını korumak ve onları yaygınlaştırmak temel düşüncesinden hareketle kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Bu yönüyle, Atatürk ilkeleri arasında temel yapı taşı olma özelliği taşıyan Halkçılık, Milliyetçilik ve İnkılâpçılık ile doğrudan ilgilidir. Eğitimin, Atatürk ilkelerinin halk katmanlarına yayılması, ister istemez düzen değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Bunun neticesinde Atatürk ilkeleri işlerlik kazanmışsa da bu durumun çok partili hayata geçiş süreci sonrasında yeni yönetimdeki çoğunlukça istenmediği anlaşılmıştır.

Toplumda köklü altyapı değişikliklerinin bir üst yapı kurumu olan eğitimle gerçekleştirilmesinin tamamıyla sağlanamayacağı hususu, Köy Enstitülerine yapılan eleştirilerden birisidir. Bu eleştirilerin kısmen doğru olduğu bir hakikat olmakla beraber, her şeyden evvel inkılâpların geniş halk kitlelerine ulaştırılmasına hizmet edecek Köy Enstitülerinin ve diğer müesseselerin inkılâpları isteyecek, bilinçlenmiş toplum yapısına zemin hazırladığı açıktır. Köy Enstitülerinin altyapı değişiklikleri çabalarında önemli bir dayanak noktası amacıyla tasarlandığı, zaman içinde anlaşılmıştır. Nitekim Toprak Reformu Yasası çalışmalarına destek olarak Köy Enstitüleri ve köy bölge okullarında geniş tarım alanları, çiftlikler, tarım araç-gereç merkezleri, onarım işlikleri, üretim ve tüketim kooperatifleri kurulması tasarıları, bunu göstermektedir.

Köy Enstitüleri uygulamasında eğitim, bir araç olarak toplumsal değişimi hızlandırmak, bunun önkoşullarını hazırlamak, bunu başaracak insan gücünü ve kişiliğini hazırlamak için son aşamasına kadar kullanılmıştır. Bu doğrultuda, enstitülerde yapılan tarım sa-

yesinde, öğrencilerin ihtiyaçları fazlasıyla karşılanmış ve elde edilen üretim fazlasıyla, köylüye ve devlete yardım edilebilmiştir. Özellikle kısa sürede yapımı gerçekleşen binalar ve öğrencilerin çabalarıyla sağlanan elektrik gücü, o dönem için önemli başarılardır. Ayrıca enstitülerin bünyesinde gerçekleştirilmiş olan sağlık memuru yetiştirme programı sayesinde hem enstitü öğrencilerinin sağlık ihtiyaçları karşılanmış hem de köylülerin sağlık hizmetleri gerçekleştirilmiştir.

Enstitülerde öğrencilere yetki ve sorumluluk verilerek hem onların kişiliğinin geliştirilmesine çalışılmış hem de onların ileride meslekî yaşantısında köyde yaşayabileceği güçlüklerin üstesinden gelebilecek yetenekleri ve donanımları kazanması sağlanmıştır. Bu sayede mezunlar, köylerde öğrencilerden başlayarak aileye kadar ulaşan bir eğitim sahası vücuda getirmişlerdir. Bu esnada öğretmenler, açtıkları okuma-yazma kursları ve meslek kazanım doğrultusundaki eğitimleri verdikleri sırada; gezici öğretmen, gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişlerinden de yardım almışlardır. Bu sayede kırsalda yaşanan sorunlarla kolek-tif bir biçimde baş edilmeye çalışılmıştır.

Köy Enstitüleri ile insan yetiştirme düzeninin büyük ölçüde yoluna girdiği ve kapatılmalarının da bugünkü bozuk düzenin başlıca nedeni olduğu, son yıllarda daha çok gündeme taşınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli başarılarından kabul edilen Köy Enstitüleri'ne bugün sahip çıkılıyor olması, içinde yaşadığımız dönemin şartları açısından da son derece önemlidir. Sistemin başarılı olduğu kanaatini taşıyan veya buna yakın düşünenlere göre, Köy Enstitüleri sisteminin uygulanması ve kısa sürede devre dışı bırakılması, bugün karşılaşılan Cumhuriyet'e yönelik tehditlere zemin hazırlamıştır. O günün koşulları içinde bile yılda 2-3 bin köy okulunun yapılabilmesi, devlet-halk iş birliği ile büyük işlerin yapılabileceğini göstermiştir. Köy Enstitülerinde 10 yılda

toplam 17.342 öğretmen yetişmiştir. Bu öğretmenlerin 1.398'i kadın, 15.943'ü ise erkektir. Yine bu okullarda 7.300 sağlık memuru ve 8.756 eğitmen yetişmiştir.

Cumhuriyet Türkiyesi'nin en önemli kuruluşları olan Halkevleri ve Köy Enstitüleri, dünyaca tanınmış birçok eğitimcide ve bilim adamında önemli bir tesir bırakmıştır. Nitekim ABD'de ve yakın bir tarihte Birleşmiş Milletlere üye birçok ülkede, Köy Enstitülerinde uygulanan programların aynısı veya bir benzeri uygulanmıştır.

Sistem kurumsallaşmamışsa ya da kurumsallaşma kökleşemememişse, kişilere bağlı yapılaşmanın kalıcı olamayacağını belli etmiştir. Yönetime yerleşmiş etkili bir azınlığın halkın uyanmasından korktuğunu, aydınlanmayı kendileri için tehlikeli gördüklerini meydana çıkarmıştır. Köy Enstitülerinin en çağdaş yanları eleştiri konusu yapılarak, bu kurumlar kapatılmıştır.

Bugüne kadar Köy Enstitüleri hakkında gerek Türkçe gerekse yabancı dilde sayısı hayli kabarık yapıtlar yayımlandı. Bunlarda, Köy Enstitülerinde benimsenen ilkeler, çağdaş eğitim yöntemleri ve bunların dayandığı temeller açıklandı. Öte yandan, temel ilkeleri aynı olan kurumların ayrı yörelerdeki kuruluş özellikleri, etkinlikleri ve yaşantıları da buralarda çalışan öğretmenlerin, öğrencilerin, usta öğrencilerin ve idarecilerin belleklerinde saklanmakta devam ediyor. Bugün Köy Enstitüsü çıkışlıların hemen hepsi, Millî Eğitimdeki görevlerini bitirerek emekli oldular. İçlerinden edebiyatımıza yön veren, bu konuda mühim yazarlar, profesörler, hâkimler, bakanlar; hukukçular, teknik elemanlar, milletvekilleri çıktı. Hepsi, ulusa borçlu oldukları görevlerini üstün bir anlayış içinde tamamladılar. Fireleri pek az oldu, ucuza yetiştiler; kendilerine harcananları, misliyle millete ödediler. Nasıl yetiştiler, şartlar ne idi? Bunlar düşünüldüğü zaman, bugünün ölçülerine sığmayan pek çok yanları olduğu görülür.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, FK.30.18.1.2, YN.133.66.18, T.15.8.1953.; BCA, FK.30.18.1.2, YN.130.97.10, T.15.8.1953.; BCA, FK.30.18.1.2, YN.123.65.1, T.3.8.1950.

Resmî Yayınlar

DİE, *Millî Eğitim Hareketleri*, Ankara 1967.

Düsturlar, Tertip: 3, Cilt: 23, Sayı: 580.

DPT, *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Rakamlarla ve Fotoğraflarla Kalkınan Türkiye*, DPT Yay., Ankara 1981.

MEB, *Millî Eğitimde İlgili Kanunlar*, Ankara 1959.

MEB, *The John Dewey Report*, MEB Yayınları, Ankara 1960.

MEB, Talim ve Terbiye Başkanlığı, *1923-1982 Öğretim Yılları Okul, Öğretmen, Öğrenci Sayıları*, Ankara 1982.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 18.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 12.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 9, 10, 26.

TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 7, Cilt: 17.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 1, 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 9, Cilt: 27.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Dönem: 9, Cilt: 10.

T.C. Resmî Gazete, 22 Nisan 1940, Sayı: 4491; *T.C. Resmî Gazete*, Tarih: 25.6.1942, Sayı: 5141.; *T.C. Resmî Gazete*, 26 Haziran 1947, Sayı: 6642.; *T.C. Resmî Gazete*, Tarih: 04.02.1954, Sayı: 8624.

Telif ve Tetkik Eserler

AKKUŞ, E. (2004), "Atatürk'ün Ölümünden Sonraki Gelişmeler", *Türk Devrim Tarihi*, Ankara: Aktüel Yayıncılık.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Dağıtım, Ankara 2001.

APAYDIN Talip, vd., *Köy Enstitüleri*, Tüses Yayınları, İstanbul 2000.

APAYDIN, Talip, *Köy Enstitüsü Yılları*, 4. Bası, İstanbul 1990.

ARAYICI, A. (2002), *Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, İstanbul: Ceylan Yay.
AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Cilt: I, 5. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1971.
AYDEMİR, Şevket Süreyya *İkinci Adam*, Cilt: 2, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul 2011.
AYDIN, M. (2007), *Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması*, Ankara: Anı Yay.
AYDOĞAN, M. (2006), *Köy Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Ankara.
AYSAL, Necdet, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 35-36, Mayıs Kasım 2005, s. 267-282.
BAŞARAN, M. (2003), *Özgürleşme Eylemi Köy Enstitüleri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
BİNBAŞIOĞLU, C. (1990), "Köy Enstitülerinde Öğretim programları", *Abece*, S.49, 46-60.
Boratav, Korkut, *100 Soruda Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul 1974
CANDOĞAN G. (1991), *Tonguç'un Köy Öğretmeni*, Konya.
ÇEÇEN, A. (1995), *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara: İmge Yayınları.
DAĞLI N.-AKTÜRK B. (1998), *Hükümetler ve Programları*, Cilt: 1, Ankara: TBMM Basımevi.
DÜNDAR, C., *Köy Enstitüleri*, Ankara: İmge Yay 2004.
EKİNCİ, Y. (1994), *Hükümet ve Siyasî Parti Programlarında Millî Eğitim (1920-1994)*, Ankara.
EVREN, Nazif, *Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi*, Güldikeni Yay., Ankara 1998.
EVREN, Nazif *Poyraz Köyünden Köy Enstitüleri'ne*, Güldikeni Yay., 2. Baskı, Ankara 1997.
GEDİKLİOĞLU, Ş. (1991), *Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime*, Ankara: Kadıoğlu Matbaası.
GOLOĞLU, M. *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974.
İNAN, A., *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923*, TTK Yay., Ankara 1989.
İNAN, R. (1983), *Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitici Kişiliği ve Amaçları*, Ankara.
İNAN, R. (1983), "Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul:MEB Yayınları, 1-26.

KAFADAR, Osman, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yay., Ankara 1997.

KALAYCI, Nurdan, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 762, İstanbul 1968

KAPLAN, Mevlüt, *Köy Enstitüleri ve İş Eğitimi*, Foça Belediyesi ve TMMOB Ziraat Mühendisleri, İzmir 1995.

Karaömerlioğlu, M. Asım, The Village Institutes Enperience in Turkey, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), pp. 47-73.

KAYA, Y. (2001), *Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri*, I. Baskı, Cilt: II, İstanbul.

KAYA, Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 4. Baskı, Ankara 1984.

KIRBY, Fay, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, (Çeviren: Niyazi Berkes), 4. Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012.

KOÇ, N. (2007), *Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Ankara 1967.

KÖYMEN, Nusret Kemal, *Büyük Aydınlığa Doğru*, Nebioglu Yayınevi, İstanbul 1960.

KÖYMEN, *Halk Eğitimi Rehberi*, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

KÖYMEN, *Köycülük Bilimi*, Güven Basımevi, İstanbul 1964.

KONGAR, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Cilt: 1-2, 8. Basım, İstanbul 1994.

KURT, E., (2004), "Köy Enstitülerinin Genel Özellikleri", *Köy Enstitüleri ve Öğretmen Yetiştirme*, (Yay. Haz.: Ayşe Çakır İlhan-Fatma Hazır Bıkmaz), Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., s.39-45.

ÖZER, İsmail (2013) "Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri" Kuruluşundan 90. Yılına Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu, ATAM, C.II, ss.771-812

ÖZTÜRK, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yay, Ankara 1996

ÖZTÜRK, Emine *Cumhuriyet Dönemi Aydın Kimliği, Sekülerleşme ve Köy Enstitüleri*, İstanbul 2012.

ÖZTÜRKMEN, Arzu Folklore on Trial: Pertev Naili Boratav and the Denationalization of Turkish Folklore, *Journal of Folklore Research*, Vol. 42, No. 2 (May., 2005), ss. 185-216.

PAZAR, M. (2001), *Demokratik Eğitimde Bir Anıt Kurum: Köy Enstitüleri*, Ankara: Güldikeni Yayınları.
SAKAOĞLU, N, (1993), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul: Cep Üniversitesi İletişim Yayınları.
TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Millî Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), (Yay. Haz.: Mustafa Aydoğan-Erdal Atıcı), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2010.
TONGUÇ, İsmail Hakkı (1933): *İş ve Meslek Terbiyesi*, Ankara.
TONGUÇ, İsmail Hakkı (1939): *Canlandırılacak Köy*, İstanbul.
TONGUÇ, *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1947.
TONGUÇ, İ. Hakkı, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları 1935-1946*, (Yay. Haz.: Engin Tonguç), 2. Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990.
TONGUÇ, İsmail Hakkı, *İlköğretim Kavramı*, Ankara 2004.
TONGUÇ, *Kitaplaşmamış Yazıları*, Cilt: 2, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 2000.
TONGUÇ, Engin, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, 1970.
TONGUÇ, Engin, *Köy Enstitülerinin İzinde*, Ankara: Güldükeni Yayınevi, 2003.
TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.
TÜRKOĞLU, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005.
VERSCHOYLE, T., Education in Turkey, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 26, No. 1 (Jan., 1950), ss. 59-70.
YÜCEL, Hasan Âli, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Ankara 1938.

Röportajlar

1948-1952 yılları arasında Pamukpınar Köy Enstitüsünde öğrenim görmüş Cafer Topbaş'la 03.10. 2009 tarihinde yapılan röportaj.

1951-1952 yılları arasında Akpınar Köy Enstitüsünde öğrenim görmüş Muhsin Demirci'yle 05.10.2009 tarihinde yapılan röportaj.

1948-1954 yılları arasında Pulur Köy Enstitüsünde öğrenim görmüş Mustafa Özcoşar'la 05.10.2009 tarihinde yapılan röportaj.

1947-1952 yılları arasında Gölköy Köy Enstitüsünde öğrenim görmüş Sıtkı Demircioğlu'yla 05.10.2009 tarihinde yapılan röportaj.

DİZİN

F

G

H

I-İ

J

K

L

M

N

O-Ö

P

R

S-Ş

T

U-Ü

V

Y

Z

İsmet Türkmen

2002 yılında Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2005'de Yüksek Lisansını tamamladı. 2005'te başladığı Doktora öğrenimini 2010 yılında *Cumhuriyet Hükümetleri Döneminde Güneydoğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Yatırımları (1960-1995)* adlı teziyle tamamladı. 2006-2010 yılları arasında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü'nde Okutman olarak görev yaptı. 2010 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'na Yard. Doç. Dr. olarak atandı. 2015 yılında Doçent, 2020 yılında da Profesör unvanlarını alan İsmet Türkmen; Cumhuriyet Dönemi Türk Eğitim Tarihi, Yakın Dönem Harp Tarihi ve Türk Demokrasi Tarihi alanlarında çalışma yapmaktadır.

KÖY ENSTİTÜLERİ

(1940-1954)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kırsal bölgelerin canlanması ve inkılâplara bağlı nesiller yetiştirilmesi amacıyla kurulan Köy Enstitüleri, köylerde bilinçli bir toplum inşa etme kaygısıyla tesis edilen ilk teşkilatlardan biridir. Ancak kısa zamanda İslam karşıtı komünist fikirlerin yuvaları oldukları yönündeki ön yargılar nedeniyle, "kalifiye insanlar tarafından idare edilen ilkel kurumlar" ve "iyi niyetten yoksun yapılar" olarak yaftalanmışlardır.

Enstitülerin kapatılmasıyla kamuoyunda bugüne değin devam eden bir dizi tartışma başlamıştır. Köy enstitüleri, kişilere bağlı teşkilatlanmanın kalıcı olamayacağını net bir şekilde ortaya koyar. Yaşanan gelişmeler, yönetime yerleşmiş etkili bir azınlığın halkın uyanmasından korktuğunu, aydınlanmayı kendileri için tehlikeli gördüklerini meydana çıkarmıştır. İsmet Türkmen, *Köy Enstitüleri (1940-1954)* başlıklı bu çalışmasında, Köy Enstitüleri'nin tarihini dönem kaynakları ışığında herkesin anlayacağı bir dille okurların dikkatine sunuyor.

SELENGE

selenge.com.tr
/selengeyayinevi
/selengeyayinlari
/selengeyayinevi

ISBN 978-625-7459-95-2

